

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

Diplomski rad

**POVIJEST GRADNJE DVORCA SV. KRIŽ ZAČRETJE I KONZERVATORSKO –
RESTAURATORSKE INTERVENCIJE OD 2001. GODINE**

Mirko Škoc

Mentor: dr. sc. Franko Ćorić
Komentorica: dr. sc. Dubravka Botica

ZAGREB, 2015.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

POVIJEST GRADNJE DVORCA SV. KRIŽ ZAČRETJE I KONZERVATORSKO – RESTAURATORSKE INTERVENCIJE OD 2001. GODINE

Mirko Škoc

SAŽETAK

Dvorac Sveti Križ Začretje vrijedan je primjer obnovljenog i revitaliziranog spomenika kulturne baštine iz razdoblja kasnog baroka. Smješten je u srcu Krapinsko – zagorske županije u istoimenom mjestu, u kojem zajedno s pripadajućim perivojem predstavlja povijesno vrijedan graditeljsko-krajobrazni sklop. Dvorac je u periodu od 2001. do 2008. godine podvrgnut konzervatorsko – restauratorskim radovima i vraćen u život. Cilj ovog diplomskog rada je prezentirati proces konzervatorsko – restauratorskih intervencija i revitalizacije dvorca s perivojem, ali i omogućiti uvid u sveukupnost povijesnih i stručnih konzervatorskih podataka o stanju prije obnove.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Rad sadrži 83 stranica i 130 reprodukcija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: dvorac, barok, Sveti Križ Začretje, konzervacija, restauracija, spomenik, kulturna baština

Mentor: dr. sc. Franko Ćorić, docent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Komentorica: dr. sc. Dubravka Botica, izvanredna profesorica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Dubravka Botica, izvanredna profesorica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, dr. sc. Tanja Trška, viša asistentica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, dr. sc. Franko Ćorić, docent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: _____

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

SADRŽAJ

1. POVIJEST MJESTA SVETI KRIŽ ZAČRETJE	5
2. PROSTORNA DISPOZICIJA MJESTA I URBANISTIČKO-ARHITEKTONSKE KARAKTERISTIKE.....	7
3. POVIJEST VLASNIŠTVA NAD DVORCEM SVETI KRIŽ ZAČRETJE	18
4. ARHITEKTONSKE KARAKTERISTIKE DVORCA SVETI KRIŽ ZAČRETJE	26
5. KRONOLOGIJA ISTRAŽIVANJA I ZAŠTITE DVORCA SVETI KRIŽ ZAČRETJE	33
5.1. ZAPISI GJURE SZABE IZ 1914. GODINE	33
5.2. PUTNI IZVJEŠTAJ ANE BOGDANOVIĆ IZ 1945. GODINE	34
5.3. RJEŠENJE O ZAŠTITI IZ 1963. GODINE	35
5.4. KONZERVATORSKA STUDIJA IZ 1964. GODINE	35
5.5. ELABORAT TVRTKE „CONEX“	37
5.6. RJEŠENJE O ZAŠTITI IZ 2004. GODINE	39
5.7. KONZERVATORSKA PODLOGA ZA URBANISTIČKI PLAN UREĐENJA NASELJA SV. KRIŽ ZAČRETJE	39
6. KONZERVATORSKO RESTAURATORSKE INTERVENCIJE NA DVORCU SVETI KRIŽ ZAČRETJE OD 2001. GODINE	43
6.1. STANJE PRIJE ZAHVATA	43
6.2. SUDIONICI.....	50
6.3. UČVRŠĆIVANJE TEMELJA	51
6.4. SANIRANJE KROVIŠTA	54
6.5. UVOĐENJE KANALIZACIJE.....	56
6.6. RUŠENJE PRIZIDANE GARAŽE.....	57
6.7. GRAĐEVINSKO SANIRANJE I UREĐENJE UNUTRAŠNJOSTI DVORCA	58
6.8. SANIRANJE PERIVOJA	74
6.9. PROGRAM REVITALIZIRANJA	76
ZAKLJUČAK	79
IZVORI	81
ARHIVSKA GRAĐA	82
POPIS KRATICA	82
POPIS FOTOGRAFIJA	83

UVOD

Dvorci Hrvatskog zagorja čest su predmet bavljenja stručnjaka s područja arhitekture, povijesti umjetnosti i konzervatorsko - restauratorske struke. Bogati fond dvoraca i kurija popisan je i stručno vrednovan, no vrlo ih je malo obnovljeno i vraćeno u život, naročito inicijativama privatnih vlasnika.

Dvorac Sveti Križ Začretje vrijedan je primjer obnovljenog i revitaliziranog spomenika kulturne baštine iz razdoblja kasnog baroka. Smješten je u srcu Krapinsko – zagorske županije u istoimenom mjestu, u kojem zajedno s pripadajućim perivojem predstavlja povijesno vrijedan graditeljsko-krajobrazni sklop. Dvorac s perivojem u privatnom je vlasništvu od 2001. godine i započet je program obnove i revitalizacije. Cilj ovog diplomskog rada je prezentirati proces konzervatorsko – restauratorskih intervencija i revitalizacije dvorca s perivojem, ali i omogućiti uvid u sveukupnost povijesnih i stručnih konzervatorskih podataka o stanju prije obnove. Početno je u radu izložena povijest nastanka mjesta Sveti Križ Začretje i njegove urbanističko – arhitektonske karakteristike u kojima graditeljski sklop dvorca sa perivojem predstavlja važan kontekst za razvoj jezgre mjesta. Istraženi su i navedeni kronološkim slijedom vlasnici dvorca i povijesne okolnosti koje su uvjetovale izmjene u prostornom planu i izgledu dvorca s perivojem. U daljnjem dijelu rada napravljen je osvrt na dosadašnja stručna istraživanja graditeljskog sklopa dvorca od strane arhitekata, konzervatora i povjesničara umjetnosti. U posljednjem je poglavlju na temelju dostupnih podataka izrađena kronologija obnove i revitalizacije dvorca i perivojem s zaključkom. U izradi diplomskog rada korištena je obimna knjižnična i arhivska građa navedena u kazalu na začelju rada.

Koristim ovdje prigodu zahvaliti se zaposlenicama Konzervatorskog odjela Ministarstva Kulture u Mesničkoj 49 – Kseniji Petrić i Ljerki Metež na ustupljenoj građi i stručnim savjetima, kao i voditelju središnjeg arhiva Ministarstva Kulture Draženu Klinčiću na priređenoj građi. Također zahvaljujem Biserki Bilušić – Dumbović i Tomislavu Petrincu na stručnim savjetima koje su mi pružili. Posebnu zahvalnost za ustupljeno vrijeme provedeno u višesatnim razgovorima, korištenje prostora dvorca za istraživanje, iscrpnu fotografsku građu i dokumentaciju izražavam gđi Mirni Flögel-Mršić.

1. POVIJEST MJESTA SVETI KRIŽ ZAČRETJE

1. Trg hrvatske kraljice Jelene 1904. godine

Smještena u Krapinsko – zagorskoj županiji na udaljenosti 56 kilometara od glavnog grada Zagreba, općina Sveti Križ Začretje bilježi dugu, višestoljetnu povijest. Prvi pisani dokument koji o njoj govori je Popis župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine, kojeg je načinio gorički arhiđakon Ivan. U njemu su zapisane kapela sv. Vida, smještena na najvišem brijegu iznad mjesta (366 m) i gotička crkva Sv. Križa, prema čijem titularu mjesto dobiva dio svog imena.¹ Onaj drugi – Začretje, ponikao je iz riječi čret, kojom su se nazivale bujne hrastove šume smještene na ravnicama kraj mjesta. Godine 1440. spominje se „*Sancta crux de insula*“ (Sveti križ na otoku), što upućuje na česta plavljenja okolnog područja dok je mjesto utvrđeno na visokom brežuljku ostajalo sigurnim od nadiranja vode. Još dvaput se mjesto spominje u dokumentima iz 1574. godine, kada je svetokriški župnik sudjelovao na sinodi katoličke crkve u Zagrebu i kada je je povjerenstvo na čelu s Antunom Vramcem, poznatim kajkavskim teologom, piscem i kanonikom, ispitalo 357 svjedoka protiv Matije i Šimuna Keglevića - mjesnih gospodara, koji su nakon Gupčeve bune nepravedno kažnjavali svoje kmetove i seljake.² Godine 1985. tijekom izgradnje betonskog mosta preko Krapinčice - pritoka riječi Krapini, radnici su pri dubljem iskopu pronašli vulkansku lavu koju su stari Rimljani upotrebljavali umjesto betona za gradnju mostova i zgrada. To otkriće svjedoči o važnosti položaja Svetog Križa Začretja, kojim je još u antičko doba vodio važan put od Andautonije (Ščitarjeva) prema Petoviji (Ptuju). Zahvaljujući utjecajnom plemstvu koje je

¹ Item ecclesia sancte crucis Petre filii Nuzlini – slijedi crkva svetog križa Petra sina Nuzlinova. Izvor: Josip Buturac : Popis župa zagrebačke biskupije 1334. godine. (online izdanje: URL u popisu lit.) / str. 50.

² Sirovec, S.; Rajačić, M. / Monografija Sveti Križ Začretje: 1334. – 2004. Župa Svetog Križa, 2005. / str. 271.

živjelo u Sv. Križu Začretju, ovdje je početkom 16. stoljeća održana sjednica Hrvatskog sabora.³ Začretje je u to doba bilo vrlo prostrana župa, sve do 1658. kada se odcijepila župa Zabok, a zatim 1726. i župa Bedekovčina.⁴ O veličini svetokriške župe svjedoči zapis crkvenog vizitatora iz 1639. godine, koji nabraja osam župnih kapela od kojih su danas tri sačuvane.⁵ U istom se stoljeću (1622.) po prvi puta spominje i svetokriški dvorac, kao dio vlastelinstva „*Sancta crux*“ ili „*Heiligenkreuz*“ obitelji Keglević od Bužina, koja je tada bila vlasnikom čitavog mjesta. Prilikom reformiranja županijskog sustava prema Naputku za privremeno uređenje županija 1861. godine je ustrojena Topličko – svetokriška podžupanija sa sjedištem u Sv. Križu Začretju.⁶ Mjesto je tada postalo snažno administrativno uporište kontinentalne Hrvatske, a prema dobivenom statusu je bilježilo i značajan razvitak u trgovačkim i gospodarskim djelatnostima. Po završetku II. svjetskog rata mjesto je izgubilo status općine i potpada pod općinu Zabok, čime je započelo razdoblje stagnacije u razvoju sve do 1993., kada mu se status samostalne općine ponovno vraća. Danas se općina Sv. Križ Začretje prostire na 42 km² i broji 6165 stanovnika s pripadajućim okolnim selima.⁷ Smještena je u samom središtu Krapinsko – zagorske županije. Takav položaj pogodan je za opći društveni razvoj s obzirom da je cestama i željezničkom prugom kvalitetno povezana sa većim susjednim gradovima Krapinom i Zabokom, te glavnim gradom Zagrebom.

2. Detalj karte G. Vignole iz 1690. godine sa oznakom S. Crux u sredini

³ Sirovec, Rajačić. (bilj. 2.), str. VII. (uvod)

⁴ Sirovec, Rajačić. (bilj. 2.), str. 22.

⁵ Sirovec, Rajačić. (bilj. 2.), str. 22.

⁶ Sirovec, Rajačić. (bilj. 2.), str. 27.

⁷ Državni zavod za statistiku / Popis stanovništva 2011.

2. PROSTORNA DISPOZICIJA MJESTA I URBANISTIČKO-ARHITEKTONSKE KARAKTERISTIKE

Mjesto Sveti Križ Začretje smješteno je na posljednjoj kaskadi plitkog pobrđa koje se spušta od gorskih masiva Ivančice i Strahinjčice s istoka i zapada, iznad doline koju sijeku tokovi riječica Krapinčice, Šemnice i Pačetine. Mjesto sa istočne strane obuhvaćaju cestovni pravci autoputa i magistralne ceste Zagreb – Macelj, a sa zapadne strane željeznička pruga Zagreb – Krapina. Na uzdignuti zaravanak na kojem se smjestila jezgra mjesta putevi pristupaju s tri strane. Gledano s istoka, brežuljkom dominira zgrada dvorca s perivojem, položena pod tupim kutom uz rub platoa na kojem se formiralo mjesto. Suprotno od dvorca - na zapadnoj strani, prostor markira vertikala crkve sv. Križa. Među njima proteže se široko građena ulica u funkciji gradskog trga – Trg hrvatske kraljice Jelene – kvalitetan ambijent u kojem se amalgamiraju različiti povijesni slojevi graditeljske baštine.

3. Panorama Sv. Križa Začretja sa juga

Geneza urbanističkoga razvoja mjesta Sv. Križ Začretje seže u 16. stoljeće kada nastaje prostorna os između crkve i dvorca – tadašnje kurije obitelji Keglević.⁸ Prostorni međuodnos te dvije građevine utječe na kreiranje građevne strukture jezgre mjesta. Velik utjecaj na razvoj zapadnozagorskih naselja, među njima i Začretja, imale su povijesno-političke prilike u 16. i 17. stoljeću. Hrvatsko – Ugarsko Kraljevstvo raspalo se nakon bitke između vojske hrvatsko-ugarskog kralja Ludovika II. i Osmanlija, na Mohačkom polju 1526. godine. Već je 1527.

⁸ Sirovec, Rajačić. (bilj.2.), str. 22.

godine ugarsko-hrvatsko prijestolje zauzela obitelj Habsburg. Trgovinski putevi preusmjerili su se tada prema unutrašnjosti Austrije prometnicama koje zapadnim Zagorjem vode prema Štajerskoj. Ove su okolnosti, kao i povoljan prometni položaj koja je jamčio sigurnost kretanja ljudi i robe, zadale temelje gospodarskom razvoju i nastanku novih feudalnih tržnih naselja.⁹ Sajmovi su se u Sv. Križu Začretju počeli održavati 1630. godine, kada je kralj Ferdinand II. vlastelinstvu obitelji Keglević dekretom dodijelio to pravo. Stjecanje prava na održavanje sajмова imalo je presudan utjecaj na razvoj gradskih naselja i formiranje tržnih prostora. Sajmovi su u tržnim naseljima Zagorja najčešće bili smješteni uz mjesnu prometnicu ili na raskršću, a često su se u feudalnim trgovištima znali održavati pred crkvom. Sigurno je da se u Sv. Križu Začretju sajmovi nisu održavali pred crkvom, jer je ona u to vrijeme bila na gradski trg orijentirana svetištem, a iza njega – na prostoru ispred današnjeg glavnog ulaza – nalazilo se mjesno groblje.¹⁰ Vjerojatno je kao tržni prostor bila korištena velika parcela južno od dvorca, koja se protezala do većeg ribnjaka. Na katastarskoj karti iz 1895. godine ona je označena kao *trgovište* (sl. 4.). I danas je uz to specifično mjesto vezan isti toponim, što upućuje na mogućnost kontinuiranog održavanja sajмова još od 17. stoljeća.

4. Katastarska karta iz 1895. godine

⁹ Adamček, J. / Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća. Sveučilišna naklada Liber. 1980. / str. 400.

¹⁰ Sirovec, Rajačić. (bilj. 2.), str. 15.

Prostorna dispozicija naselja u 18. stoljeću može se iščitati sa Jozefinske topografske karte (sl.5.), koja datira između 1765. i 1783. godine, kada je građena značajna cesta Jozefina. Karta je ujedno i najstariji dokument prostornog razvoja Začretja.

5. Detalj Jozefinske karte koji prikazuje Sv. Križ Začretje u 18. stoljeću

Razaznaje se iz karte kako je prostorna organizacija jezgre definirana prometnicom koja kroz nju prolazi uzdužno. Objekti su grupirani u nizu s obje strane puta. Također je vidljiv detalj složenijeg objekta na istočnom rubu, kraj kojeg je dopisano *Schloss*. Jasno je da se radi o dvorcu, koji je u doba kad je karta nastala vrlo vjerojatno već bio pregrađen.¹¹ Na zapadnoj je strani vrlo nejasno naznačen rub jezgre mjesta kojeg je sasvim sigurno zatvarala crkva. Također je razvidno da je u 18. stoljeću glavni gradski trg već poprimio četvrtastu baroknu formu. U to su vrijeme na prostoru trga postojale još dvije građevine. Zgrada župnog dvora izgrađena je 1734. godine na južnoj strani trga.¹² Radi se o jednokatnom objektu izduženog pravokutnog tlocrta sa unutarnjim dvorištem koje gleda prema jugu. (sl. 6.)

¹¹ Dvorac je pregrađen 1764. godine / Flögel-Mršić, M. / Dvor Sveti Križ Začretje od 1620. do danas. Biblioteka Jankovdvor. 2010. / str. 28.

¹² Sirovec, Rajačić. (bilj. 2.), str. 23.

6. Zgrada župnog dvora

U isto vrijeme izgrađen je i Keglevićev gostinjac (1755.), jednokatna kurija kvadratnog tlocrta smještena na sjevernu stranu trga, nasuprot dvoru.¹³ (sl.7.) Obje zgrade okrenute su glavnim pročeljem prema prostoru trga i zajedno s crkvom i dvorcem stvaraju arhitektonsku okosnicu njegovog daljnjeg razvoja.

7. Keglevićev gostinjac

¹³ Sirovec, Rajačić. (bilj. 2.), str. 23.

Definiranje cjeline trga nastavljeno je izmjenom orijentacije župne crkve. Između 1767. do 1778. godine gotička crkva sv. Križa, koja se u povijesnim zapisima¹⁴ iz 14. stoljeća spominje kao *građevina skućena prostora i zemljanog poda*, pregrađena je u današnju baroknu crkvu. (sl. 8.) Iako je i prije barokizacije već doživjela brojne izmjene i pregradnje, najznačajnije je izmijenjena upravo u ovom periodu. Na mjestu nekadašnjeg svetišta probijen je glavni ulaz, kojim se crkvu direktno povezalo sa prostorom trga. Na zapadnoj strani je izgrađeno novo crkveno svetište, a crkva dobiva i nove orgulje.¹⁵ Groblje koje se nalazilo pred ulazom preseljeno je iza crkve, na zapadne padine brijega Cintora. S istočne strane groblja sagrađeno je nekoliko novih objekata manjeg mjerila za obrtnike i zanatlije.

8. Župna crkva Sv. Križa

¹⁴ Popis župa zagrebačke nadbiskupije iz 1334. / J. Buturac. (bilj. 1), str. 51.

¹⁵ Sirovec, Rajačić. (bilj. 2.). str. 23.

Sasvim istočno, gdje se spajaju put koji prolazi kroz naselje i prilaz dvorcu markiran portalom, u 18. je stoljeću postavljen stub „Trpećeg Isusa“.¹⁶ Dali su ga postaviti tadašnji kolatori crkve i mjesni gospodari Sermageovi. U njihovo vrijeme napravljene su najznačajnije promjene u jezgri Začretja. Izgradnja se proširila izvan prostora trga, na dio vlastelinskog sklopa. Izgrađeni su gospodarski objekti na platou sjeverno od dvorca – dvije dugačke staje od opeke, žitnica i hambar. Žitnica, izgrađena 1796. godine, je jednokatna građevina pravokutnog tlocrta s jakim baroknim obilježjima (sl. 9.). Njezino glavno pročelje u središnjoj, ulaznoj zoni rastvaraju dva široka polukružna luka. Natkrivena je visokim dvoetažnim krovom, kojem je u novije vrijeme prednja streha rastvorena s trima krovim otvorima. Godine 2000. žitnica je obnovljena i u njoj se nalazi etnološki muzej.¹⁷

9. Obnovljena zgrada žitnice

Nasuprot zgradi žitnice nalazili su se hambar – porušen 1929. godine, i dvije staje (sl. 10. i sl. 11.) međusobno okomito položene u prostoru.¹⁸ Staje su i danas sačuvane kao vrijedan prostorni sklop gospodarske arhitekture iz razdoblja baroka, jedini tog tipa u Sv. Križu Začretju, a vrlo rijedak i u širem području Hrvatskog zagorja. Projektantski studio *MVA Mikelić Vreš arhitekti* je za stare konjušnice izradio projekt (sl. 12.) koji obuhvaća turističko – ugostiteljske sadržaje: mali hotel s restoranima, *wellness* s unutarnjim i vanjskim bazenom,

¹⁶ Bilušić, B., Vrekalo, N./ Konzervatorska podloga za Urbanistički plan uređenja Sv. Križa Začretja. str. 16.

¹⁷ Bilušić, B., Vrekalo, N. (bilj. 16.). str. 16.

¹⁸ Bilušić, B., Vrekalo, N. (bilj. 16.). str. 18.

saune i prateće prostorije, višenamjensku dvoranu te manji sklop klinika. Projekt je prihvatila lokalna uprava Sv. Križa Začretja i očekuje se njegova provedba.¹⁹

10. Veća staja, dugačka 125 metara

11. Manja staja

12. Vizualizacija tvrtke „MVA Mikelić Vreš arhitekti“

---

¹⁹ Arhitektonski studio MVA Mikelić Vreš arhitekti. (online izvor: URL u popisu literature)

Daljnji urbanistički razvoj Začretja u 19. stoljeću odredila je izgradnja u prethodnom stoljeću. Prva katastarska karta mjesta koja najbolje ilustrira odnos postojećeg urbanog prostora i nove izgradnje u njemu izrađena je 1861. godine (sl. 13.).

13. Katastarska karta iz 1861. godine

Iščitavanjem karte primjetno je zadržana ista prostorna struktura trga, na kojem su starijim zgradama pridruženi novi objekti: to je zgrada škole iz 1838. godine – izgrađena sasvim blizu crkve porušene početkom 20. st., nadalje zgrada nekadašnjeg poštanskog ureda, zatim objekt u Ulici Matije Gupca 2 (sl.14.) i objekt u vlasništvu župe na čijem će mjestu kasnije biti izgrađena kuća Davila. Svi navedeni objekti pripadaju istoj tipološkoj skupini urbano – ruralne forme.²⁰ Manji u mjerilu i prizemne izgradnje s podrumom, nastavljaju se na autohtone forme zagorske regije. Skromnom arhitektonskom plastikom na pročeljima prilagođeni su urbanom prostoru mjesta.

Drvene kućice obrtnika i zanatlija bile su smještene na uglu između trga i početka današnje Ulice Marije Jurić Zagorke, a u drugoj polovici 19. stoljeća očito su porušene, pošto ih nema na katastarskoj karti. Na tom je mjestu sačuvan zidani objekt (sl. 15.) koji je pripadao dvorcu, a koristio ga je nadglednik imanja *Johann*.²¹

²⁰ Premerl, T. / Urbanističko arhitektonska cjelina Začretja. Časopis KAJ, br. 3. 1978./ str. 50.

²¹ Bilušić, B., Vrekalo, N. (bilj. 16.). str. 18.

14. Objekt s početka 19. stoljeća u Ulici Matije Gupca

15. Objekt na uglu glavnog trga i Ul. Marije Jurić Zagorke

Druga polovica 19. stoljeća također je razdoblje izgradnje na prostoru trga Sv. Križa Začretja i šireg prostora oko njega. U tom periodu nastale su zgrada općine, kuća Davila iz 1898. (sl. 16.), te kuća Jurag.²² Ove tri građevine najrepresntativnije predstavljaju stilsko razdoblje historicizma u mjestu. Najrazvidnije je to u oblikovanju glavnih pročelja, koja se odlikuju ujednačenim ritmom otvora i bogatim zidnim dekoracijama. Prema funkciji su ovi objekti bili stambeno-trgovački: donja zona koristila se kao poslovni prostor, a na katu se nalazio stan.

16. Pročelje kuće Davila, najzrelije historicističko ostvarenje u mjestu

Početak 20. stoljeća donio je jednu od posljednjih značajnih izgradnji na prostoru trga. Na jugoistočnom obodu trga, između zgrade općine i župnog dvora – gdje se nalazila velika prazna parcela, izgrađena je 1914. godine nova zgrada škole (sl. 17.). Ovo je jedina građevina koja u povijesnoj jezgri Sv. Križ Začretja nosi stilska obilježja secesije – prepoznatljive dekorativne elemente u obliku kruga s trakama na pravokutnim poljima.

U periodu između dva svjetska rata neće se ništa značajno izgraditi na prostoru trga, kao i na širem prostoru naselja. Sve do 1974. godine, kada je na sjevernom rubu naselja izgrađena nova zgrada osnovne škole, izrazita u svojim arhitektonskim kvalitetama. Školu su u duhu moderne arhitekture projektirali Tomislav Kožarić i Tomislav Odak, smještajući je „dovoljno daleko od središta povijesne aglomeracije, a ipak dovoljno blizu da efektno zaključi izgradnju urbane cjeline mjesta, donoseći joj još jednu prostornu vrijednost.“²³

²² Bilušić, B., Vrekalo, N. (bilj. 16.). str. 17.

²³ citat preuzet iz: Premerl, T. / Urbanističko arhitektonska cjelina Začretja. (bilj. 20.). str. 52.

17. Secesijska zgrada škole iz 1914.

18. Pogled na glavni ulaz škole T. Kožarića i T. Odaka

3. POVIJEST VLASNIŠTVA NAD DVORCEM SVETI KRIŽ ZAČRETJE

Arhitektonski sklop dvorca Sv. Križ Začretje bio je u vlasništvu tri značajne hrvatske plemićke obitelji:

1. obitelji Keglević - od 1. polovice 17. st. do sredine 18. st.
2. obitelji Sermage – od sredine 18. st. do kraja 19. st.
3. obitelji Vraniczany – Dobrinović – od kraja 19. st. do 1936.

19. Grb plemićke obitelji Keglević od Buzina

Sredinom 17. stoljeća u Hrvatskoj jedna od najmoćnijih plemićkih obitelji bila je obitelj Keglević od Buzina. U to vrijeme, prema navodima iz hrvatskog biografskog leksikona, posjedi Keglevića bili su brojni i značajni: Dubovac, Gorica, Kalinovec, Krapina, Lobar, Vinica, Začretje i posjedi u Ugarskoj. 1622. umire Juraj III. Keglević i oporučno ostavlja posjede u nasljedstvo četvorici sinova. Tada se po prvi puta spominje svetokriški dvorac s prostranim imanjem, kojeg je Juraj III. oporukom dao u nasljedstvo sinu Sigismundu. Sigismund je umro 1662. godine i ostavio posjed svojoj kćeri Barbari, udanoj za Stjepana Orehovečkog. U to vrijeme su na svetokriškom posjedu postojale dvije rezidencijalne zgrade, manja sjeverna i mnogo duža južna.²⁴ 1665. godine Barbara je dala dograditi i obnoviti sjevernu zgradu dvora – današnje sjeverno krilo dvorca. Kako Barbara nije imala djece, nakon njezine smrti 1667. godine, imanje je nasljedio njen bratić Petar VII. Keglević Bužimski. On je umro 1724. i ostavio imanje sinu Ladislavu II., koji je u braku sa Franziskom Tavonath de Thavon imao dva sina – Aleksandra i Petra VIII. Petar VIII. otkupio je bratov dio nasljedstva

²⁴ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 17.

na svetokriškom posjedu, a kupoprodajni ugovor iz 1738. sadrži popis nekretnina svetokriškog vlastelinstva.²⁵ U njemu se spominje dvor s dvije zgrade, gospodarski objekti, konjušnica za 24 konja, zidani zdenac i perivoj.

Godine 1743. Petar VIII. se oženio Anom Marijom Valpurgom Drašković, kćerkom bana Ivana V. Draškovića. S njom je imao dvije kćeri, Josipu i Katarinu. U to vrijeme se u dvorcu, prema zapisima vizitatora, nalazio oratorij Blažene Djevice Marije, te je u njemu bogoslužje obavljao dvorski kapelan Andrija Micković.²⁶ Petar VIII. je umro 1749.²⁷ i oporučno dao imanje na upravljanje svojoj supruzi Ani Mariji, nakon čije smrti ga ima naslijediti starija kći Josipa. Udovica Ana Marija Drašković udaje se 1755. za Petra Troilla Sermagea, koji je također bio udovac. Iz prošloga braka sa Makisimilijanom Prašinski imao je sina Petra Ivana Nepomuka.

20. Portret Petra Troilla Sermagea

Grof Petar Troillo Sermage je bio aktivan na pruskom bojištu tokom Sedmogodišnjeg rata, odakle je često pisao supruzi.²⁸ U pismima se navode podaci o funkcioniranju svetokriškog imanja te obnovi i pregradnji dvorca. Grofica Ana Marija je uz pomoć šogorice Suzane Malatinski započela obnovu imanja. Godine 1764. kurija Keglevićevih, dogradnjom južnog krila izrasta u cjelinu kasnobaroknog dvorca sa središnjim rizalitom nadsvodenim kupolom.

²⁵ rukopis na latinskom naslovljen *Conscriptio*. Vidi u: Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 18.

²⁶ Sirovec, Rajačić. (bilj. 2.). str. 80.

²⁷ Flögel-Mršić, M. str. 18. (neki izvori spominju i 1744. kao godinu njegove smrti, no točna je ova, koju navodi i Hrvatski biografski leksikon)

²⁸ pisma su objavljena u djelu „Die Briefe des Grafen Sermage aus dem siebenjährigen kriege“ / Josip Matasović, 1923. – prijevod 2000. godine objavljuje Alojz Jembrih

Sa začelne strane dvorca tada je nastao i perivoj s oranžerijom oblikovan u francuskom stilu, što je vidljivo na karti reambulacije mjesnog katastra iz 1895. godine (sl. 21.). Arhivski zapis iz 1768. popisuje objekte na plemićkom imanju: dvorac, gospodarske zgrade i perivoj.²⁹ Spominje se egzotično raslinje uvezeno iz Italije, oranžerija, ledenica i uređeno šetalište uz dva jezera od kojih je jedno bilo ribnjak. Jezera se ne nalaze na katastarskoj karti iz 1861. godine, pa je sigurno da su nastala između 1861. i 1895. godine.

21. Detalj katastarske karte iz 1895.

Godine 1768. imanje s dvorcem prešlo je u vlasništvo Petra Ivana Nepomuka Sermagea i Josipe rođ. Keglević, koja se za njega udala. Imali su četvero djece: prvorodenu Rebeku, Ladislava, Henrika i Amaliju.³⁰ Za vrijeme Petra Ivana Nepomuka događaju se velike promjene u organizaciji prostora čitavog mjesta. On je dao premjestiti groblje koje je stoljetnim proširivanjem zauzimalo veći dio današnjeg trga kraljice Jelene. Novo groblje smješta sasvim iza crkve, na zapadni rub mjesta. S istočne strane groblja dao je sagraditi nekoliko novih zanatlijskih kućica, a zaslužan je i za rekonstrukciju crkve, kojoj je tada izmijenjena orijentacija te je dobila novi kor, oltare i orgulje. Ti su veliki zahvati značajno odredili i današnji izgled mjesta.

Nakon smrti Josipe Sermage 1790. godine, udovac Petar Ivan Nepomuk oženio se Katarinom Nadasdy. Njegova obitelj nije bila naklonjena tom braku. Nakon što je prestao obavljati dužnost vrhovnog ravnatelja Zagrebačkog školskog okruga, Petar Ivan Nepomuk je napustio svetokriško imanje i umirovio se na očevom imanju u Grazu, gdje je 1804. i umro.³¹ Njegova

²⁹ prema: Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 29.

³⁰ Krčelić, Baltazar Adam / *Annuae* ili Historija. Zagreb, 1952. str. 405.

³¹ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 36.

najstarija kći Rebeka je udajom za grofa Franju Vojkffya 1790. postala vlasnicom dvorca. Kako je bila boležljiva, a suprug o njoj nije skrbio, Rebeka se oslanjala na pomoć svoje obitelji. Njima je i prepustila cjelokupno imanje s dvorcem već 1800., kada je njezina sestra Amalija stupila u brak sa polustricem Mauricijem Sermageom. Dvorac je pravno prešao u Amalijino vlasništvo tek 1818. godine radi ostavinskih rasprava i parnica s Franjom Vojkffyem. Amalija je imala četvero djece: Dionisa, Gaspara, Karolinu i Reginu Henriku Karlu. Regina Henrika (Henrieta) je od 1832. gospodarila svetokriškim imanjem kao posljednja vlasnica iz roda Sermageovih. Dvorac je dobila za miraz pri udaji za pruskog grofa Ernesta von Schlippenbacha u Berlinu. Henrieta je bila velika dobročiniteljica: poklonila je učitelju zemljište za stan i pokrenula izgradnju svetokriške školske zgrade, koja je dovršena 1838. Do njezina dovršetka nastava je održavana u dijelu dvorca. Također je župnoj crkvi darovala zemljište južno od dvorca. Najvjerojatnije je za vrijeme Henriete i grofa Schlippenbacha perivoj dvorca proširen prema zapadu, na padinu od glavnog pročelja prema jezeru.³²

22. Nadgrobne ploče grofa Ernesta i Armina Schlippenbacha čuvaju se u dvorcu

Henrietin suprug, grof Ernest Schlippenbach umro je 1885. godine. Grof je bio evangelik pa nije mogao biti sahranjen na katoličkom groblju. Za njegov ukop podignuta je pred novim svetokriškim grobljem mogila sa prostranom grobnicom.³³ Nakon smrti grofa Schlippenbacha Henrieta se našla u teškoj situaciji. Političke prilike nisu bile povoljne za obitelj Sermage s

³² Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 40.

³³ groblje na padini Cintora 1838. je ponovno preseljeno izvan naselja, sasvim istočno, gdje se i danas nalazi

obzirom da se nisu htjeli nakloniti mađarizaciji protiv koje su ionako već generacijama ustajali. Zbog pružanja otpora nisu više obnašali dužnosti u državnim službama, a brojna imanja bilo im je sve teže održavati. U takvim su prilikama odlučili svoje posjede prodati. Henrieta Sermage je 1886. napustila Začretje i otišla muževoj obitelji u Prusku. Imanje s dvorcem prodala barunu Janku Vranyczanyu Dobrinoviću, koji je od 1887. upisan u zemljišne knjige kao novi vlasnik.

23. Janko i Franjica Vranyczany - Dobrinović

Barun je kupnjom okolnih posjeda Šenjugovo i Puhakovec proširio svetokriško imanje kako bi razvio poljoprivrednu proizvodnju.³⁴ Povrćem, voćem i cvijećem snabdijevao je zagrebačke hotele, a rasnim konjima Beč.³⁵ Za vrijeme Vranyczanyja okoliš dvorca doživio je značajne promjene. Barun je dao izgraditi igralište za tenis (sl.24.), zapustio dio perivoja oko jezera i ispod ceste, gdje je dao postaviti sajmišta za prodaju konja. Na svetokriškom imanju Vraniczanijevi su uspješno gospodarili čak i u turbulentnim vremenima nakon Prvog svjetskog rata, kada je čitavu Europu potresla gospodarska kriza. Svjedoči o tome i posjet kralja Aleksandra začretnom vlastelinstvu 1930., kada je barunu dodijeljena nagrada za uzgoj plemenitih konja.³⁶ Uslijed poratnih neprilika i zamiranja plemstva u Hrvatskoj, gospodarstvo Vraniczanijevih počelo se gasiti i naposljetku propalo smrću baruna Janka Vraniczanya 1933. godine. Dvorac je trebao naslijediti sin nećaka Ambroza, mladi Janko Vraniczany Dobrinović – priznati hrvatski političar i diplomat, no uz financijske probleme u obitelji barunica Franjica pl. Sladović odlučila je prodati obiteljsko imanje i konačno ga napustila 1936. godine.

³⁴ Szabo, Gjuro / Kroz Hrvatsko zagorje. Zagreb, 1940./ str. 48

³⁵ Obad Šćitaroci, Mladen / Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja. 1991. / str. 311.

³⁶ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.) str. 53.

24. Dvorac i zapadni dio perivoja u doba Vranyczanijevih

U zemljišne knjige je 1937. godine kao novi vlasnik dvorca upisana Savska banovina.³⁷ Dvorac je tada postao Domaćinska škola s učeničkim domom, koja je bila u funkciji do 1939. godine. Godine 1942. dvorac je prešao u vlasništvo NDH, te je dodijeljen na korištenje Domaćoj seljačkoj gospodarskoj školi. Za Drugog svjetskog rata u dvorcu su se, kao i na mnogim plemićkim imanjima, izmjenjivale vojske. Prvi su stanari bili vojnici Kraljevine Jugoslavije prebjegli iz anektirane Slovenije, zatim njemački vojnici na odmoru, potom domobrani i naposljetku partizani. U to je vrijeme dvorac pretrpio mnoge neprimjerene adaptacije i prigradnje.³⁸ U dvorcu se nalazila velika kuhinja s kantinom, velika skupna tuširaonica, redovi čučavaca, praonica rublja i dr. Godine 1945. u podrum dvorca je bio smješten i vojni zatvor.

Po završetku Drugog svjetskog rata dvorac je nacionaliziran tako da ga je Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva Narodne Republike Hrvatske s pripadajućim objektima i zemljištima dodijelilo Reformiranoj poljoprivrednoj stanici. Pouzdano je već dotad čitav dvorski inventar nestao, a arhitektonski dekor koji ga je krasio uništen.³⁹ U neposrednoj blizini dvorca nikli su brojni objekti, zapušten je perivoj sa jezerima, s baroknog ulaznog

³⁷ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 53.

³⁸ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 57.

³⁹ Putni izvještaj Ane Bogdanović iz 1945. godine. Konzervatorski zavod u Zagrebu./ str. 4.

portala nestale su ukrasne vratnice od kovanog željeza, kao i brojne ukrasne ograde iz perivoja. Uz poljoprivrednu stanicu u dvorcu je djelovala i Poljoprivredna škola s učeničkim domom. Rad poljoprivredne škole je obustavljen 1955., a u dvorac je useljena osnovna škola za čije je potrebe ponovno pretrpio nove pregradnje. U dvorac je smješten i dom zdravlja – za čije je potrebe na bočno pročelje sjevernog krila dvorca prigradna garaža, u južnom krilu otvorena je kino dvorana, a dio dvorca koristio se za učiteljske stanove. Godine 1958. uz sjeverno bočno pročelje dvorca gradi se vatrogasni dom. U prosincu 1959. dvorac su naselili pripadnici štaba JNA, koji su 1960. započeli graditi zagorsku magistralnu cestu. Iste je godine opljačkana i uništena mogila u kojoj je bio sahranjen grof Schlippenbach. S vremenom je zapuštena i osakaćena zarasla u šumarak koji se nalazi kraj mjesnog groblja, istočno od dvorca. Dana 3. srpnja 1960. postavljen je kraj dvorskog portala spomenik borcima Začretja palim u Drugom svjetskom ratu.⁴⁰ Na njegovom je mjestu dotad stajao stub s likom Trpećeg Isusa, koje je premješteno u mjesto Klupci, nedaleko Krapinskih toplica.⁴¹

Narodni općinski odbor Zabok je dvorac s perivojem 1961. godine dodijelio na upravljanje osnovnoj školi. Tada se popravljala krovnište nad sjevernim krilom dvorca, obnavlja se dio fasade i postavlja parket u nekoliko prostorija. Godine 1967. je na začelnoj strani dvorca asfaltirano školsko igralište.

Odlukom općine Zabok dvorac s perivojem i gospodarskim zgradama dobila je 1968. godine na korištenje Poljoprivredna zadruga Sv. Križ Začretje, koja je provedbom komasacije i zamjenom zemljišta postala jedini ovlašteni korisnik dvorca. Godine 1976. izgrađena je u Zaboku nova škola Tomislava Kožarića i Tomislava Odaka, pa se nastava više nije održavala u dvorcu. Poljoprivredna zadruga je tada počela koristiti dvorac kao višenamjenski prostor za potrebe svoje radinosti. Koristio se kao sabirna stanica, klijaliste, uzgajaliste sadnica, skladišni prostor itd. U preostali, useljivi prostor uselili su novi stanari, a obrtnicima su iznajmljene radionice. U podnožju brijega, pod prednjim pročeljem dvorca, osamdesetih je godina sagrađeno nogometno igralište. Hidroizolacija nogometnog igrališta nije dopuštala prirodni otijek voda s brijega u jezera. Time su jezera pretvorena u bare, a podnožje brijega je postalo nestabilno i erodirano.⁴²

Poljoprivredna zadruga je 2001. godine odlučila prodati dvorac sa perivojnom cjelinom. Kupio ga je Janko Mršić Flögel te pokrenuo program obnove i revitalizacije.

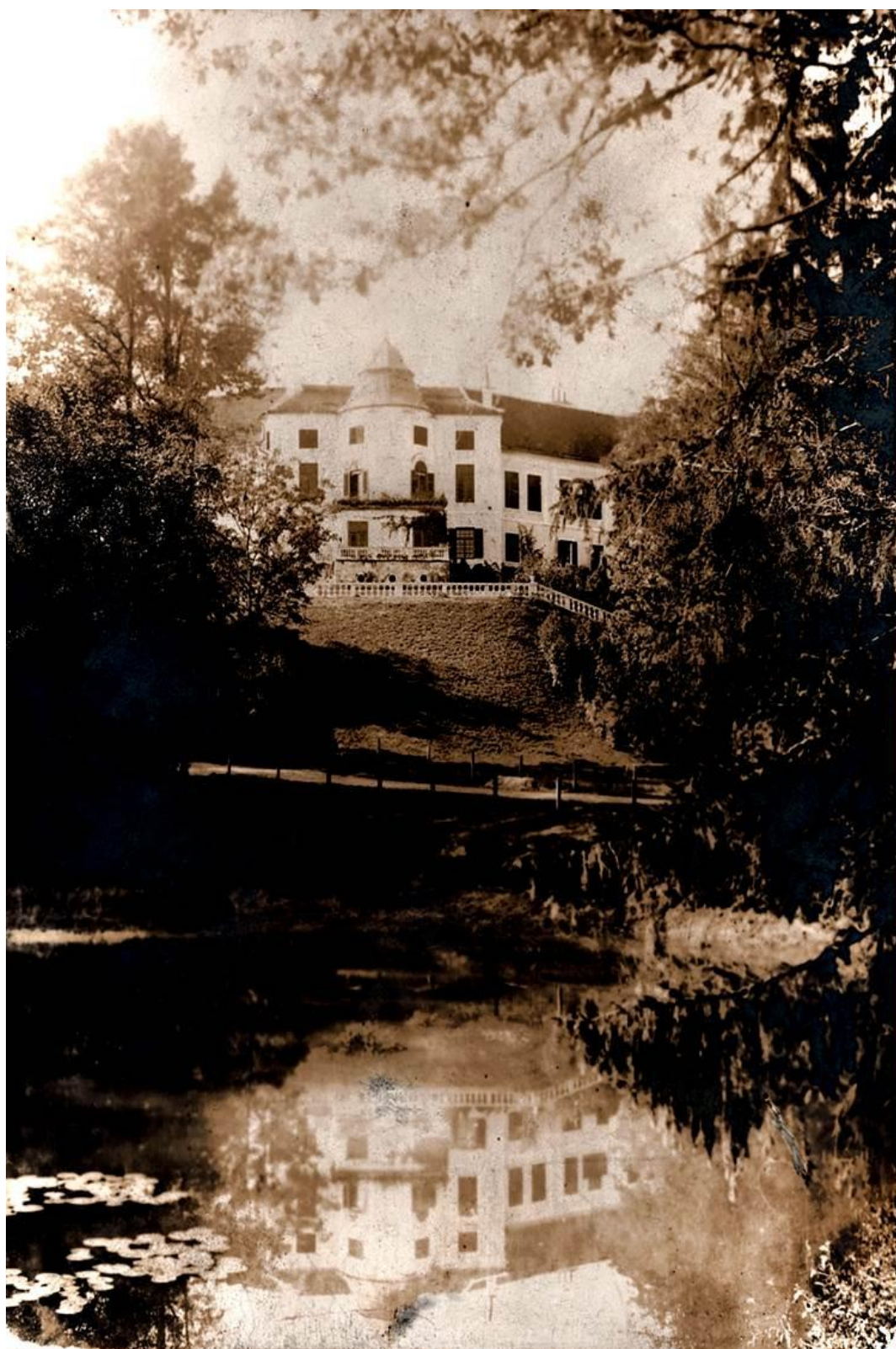
---

⁴⁰ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 58.

⁴¹ Sirovec, Rajačić. (bilj. 2.), str. 34.

⁴² Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 60.

25. Vizura dvorca s otočica na velikom ribnjaku u doba obitelji Vranyczany

4. ARHITEKTONSKE KARAKTERISTIKE DVORCA SVETI KRIŽ ZAČRETJE

Bogati fond dvoraca i kurija Hrvatskog zagorja, među kojima je i dvorac Sveti Križ Začretje, nastao je u povijesnim prilikama koje vrijedi spomenuti jer su u mnogočemu uvjetovale njihove prostorno-arhitektonske karakteristike. Početak izgradnje dvoraca na tim prostorima prije svega uvjetovala je novonastala situacija u kojoj je, nakon brojnih prodora vojske Osmanskog carstva u unutrašnjost tadašnje Habsburške Monarhije, u 17. stoljeću nastupilo mirno razdoblje. Pitomo pogrđe Hrvatskog zagorja u to je vrijeme bilo gusto naseljeno područje, zaštićeno od turskih navala i na povoljnom geografskom položaju za gospodarske djelatnosti i razmjenu roba. Već u 16. stoljeću hrvatsko plemstvo je počelo napuštati stare utvrde i gradine na visokim brdima i seli u nizinske predjele Zagorja, gdje su na posjedima koje im je prema ratnim zaslugama dodijelio car, gradili reprezentativne rezidencijalne i ladanjske kuće.

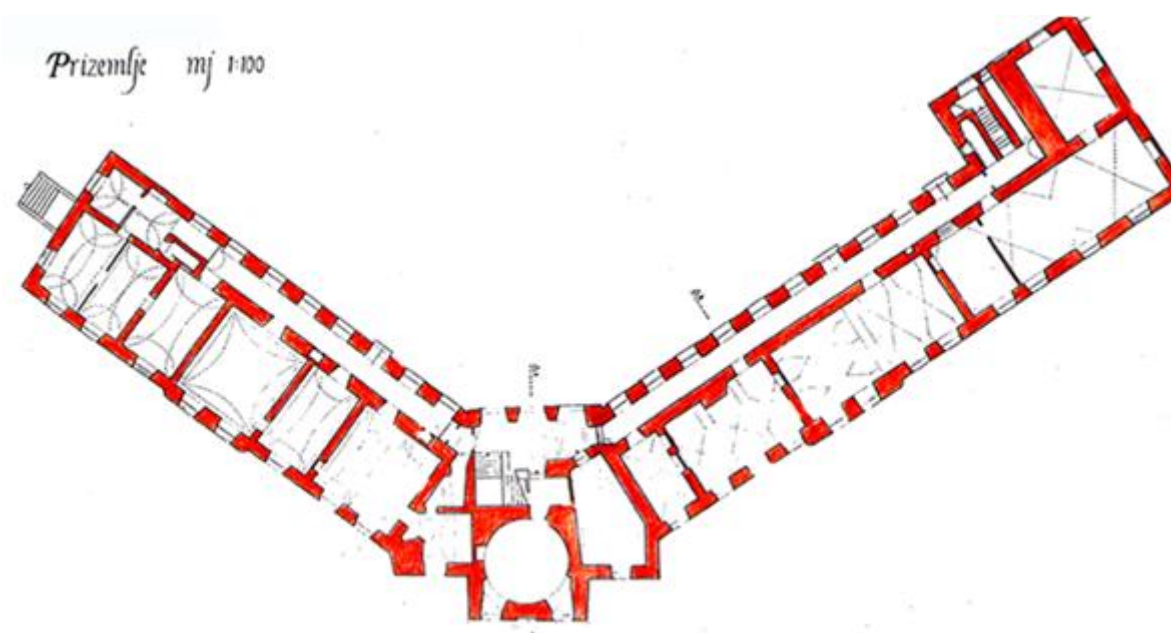
Tadašnje političke okolnosti su također važan element u nastanku arhitektonske vrste baroknog dvorca u Zagorju. Obzirom na politički položaj čitave Hrvatske, koja je bila ugrožena centralističkom politikom austrijskog carskog dvora, zagorsko je plemstvo bilo financijski oslabljeno i uglavnom naviknuto na skromniji ukus u gradnji od onodobnog bečkog. Dvorci su stoga građeni u skladu s materijalnim uvjetima u kojima se ondašnje plemstvo nalazilo. Funkcija dvorca nije bila isključivo rezidencijalna ili ladanjska. Dvorac je bio i mjesto privređivanja, pa je time uvelike bila i određena njegova arhitektura i okoliš. Zgrade dvorca često su bile okružene različitim pratećim objektima gospodarskih funkcija, a i prostor je dvorca uglavnom imao gospodarske prostorije.⁴³

Naposljetku, važan je i vrlo neposredan činitelj pri gradnji dvorca bio izbor mjesta.⁴⁴ Postojale su pritom dvije mogućnosti: graditi na vlažnim nizinskim predjelima koje je potrebno isušivati i nasipavati ili ipak započeti gradnju na uzdignutom terenu, što je bio češći odabir. Taj je odabir odredio današnje vizure širom hrvatskog Zagorja, koje stvaraju kvalitetan ambijentalni spoj pitomog krajobraza sa skladnom arhitekturom dvorca.

---

⁴³ Marković, Vladimir / Barokni dvorci Hrvatskog zagorja. Zagreb, 1995./ str. 10.

⁴⁴ Marković, V. (bilj. 43.). str. 12

26. Tlocrt prizemlja dvorca Sv. Križ Začretje

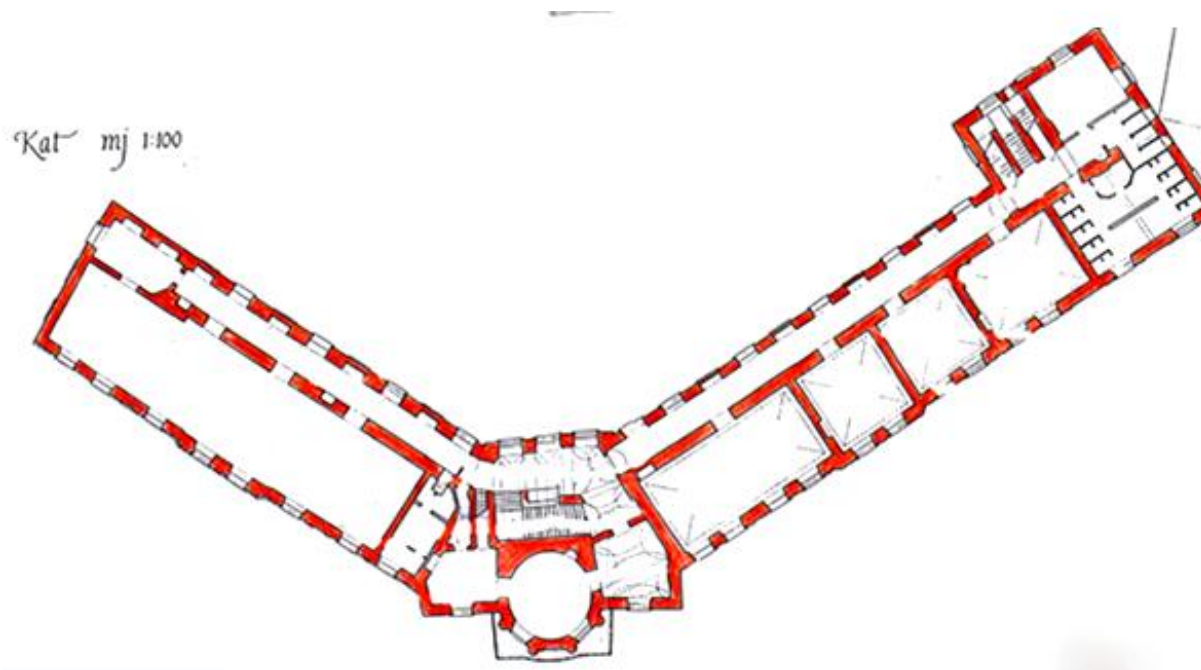
Dvorac Sv. Križ Začretje tipološki pripada skupini dvokrilnih kasnobaroknih dvoraca. Tlocrtno je definiran u dva duga krila koja zatvaraju tupi kut u obliku slova V, što je jedinstven slučaj u čitavom Zagorju. Takva tlocrtna dispozicija rezultat je graditeljske logike prilikom pregradnje dvorca u dvije etape tokom druge polovice 18. stoljeća. Prva etapa očituje se u izgradnji dužeg krila dvorca, koje se proteže smjerom sjever-jug i svojim glavnim pročeljem prati rub kosine brda.⁴⁵ Godine 1764. tom je krilu prigraden središnji rizalit na kojeg se nastavlja, također tada izgrađeno, kraće krilo. Teren na kojem je dvorac smješten najvjerojatnije je nasut baš za potrebe izgradnje, a čini se kako je novije krilo dužinom prilagođeno njegovoj površini, koju je s južne strane ograničavao mjesni put. Iako nije projektiran odjednom kao jedinstvena cjelina, tlocrtna organizacija i arhitektonska kompozicija dvorca pokazuju njegovu prostornu cjelovitost.

Prostorna organizacija unutrašnjosti dvorca svedena je na osnovnu komunikacijsku os bačvasto nadsvođenog hodnika, koji se od glavnog ulaza proteže duž oba krila dvorca. Iza hodnika su grupirane prostorije s orijentacijom prema glavnom pročelju. Prostorije su bile povezane u enfiladu, no gotovo su svi otvori koji su ih povezivali zazidani.⁴⁶ Starije, sjeverno krilo dvorca u prizemlju zaprema prostorije većih proporcija od onih u novijem, južnom krilu. U prizemlju su one nadsvođene bačvasto, a na prvom katu koritastim svodom. Sasvim rubni,

⁴⁵ najvjerojatnije je riječ o pregradnji stare jednokrilne kurije obitelji Keglević

⁴⁶ od fra. *enfilade* – niz međusobno povezanih prostorija

sjeverni dio starijeg krila, na prvom katu zapremaju prostorije iznimno završene ravnim stropom. Taj dio krila rizalitno je izbočen na dvorišnu stranu poput početka novog krila. U njemu je smješteno stubište sa komunikacijom prizemlje – kat i jedna manja prostorija zaključena ravnim stropom. Na čeonom zidu tog rubnog rizalita nalazio se u krovišnoj zabatnoj zoni prostrani otvor, koji je kasnije presječen završnim vijencem pročelja. Očito je taj dio građevine ranije bio mnogo viši i podijeljen najmanje na dvije prostorije.⁴⁷ Postoji mogućnost da je to ujedno i najstariji dio dvorca, jer su bačvasti svodovi njegovih prizemnih prostorija nepravilni, dok su u ostatku prizemnih prostorija toga krila znatno pravilnije oblikovani.⁴⁸ Otvor je postojao i na bočnom sjeverozapadnom zidu u zoni prizemlja, a služio je kao izlaz u perivoj.

27. Tlocrt kata dvorca

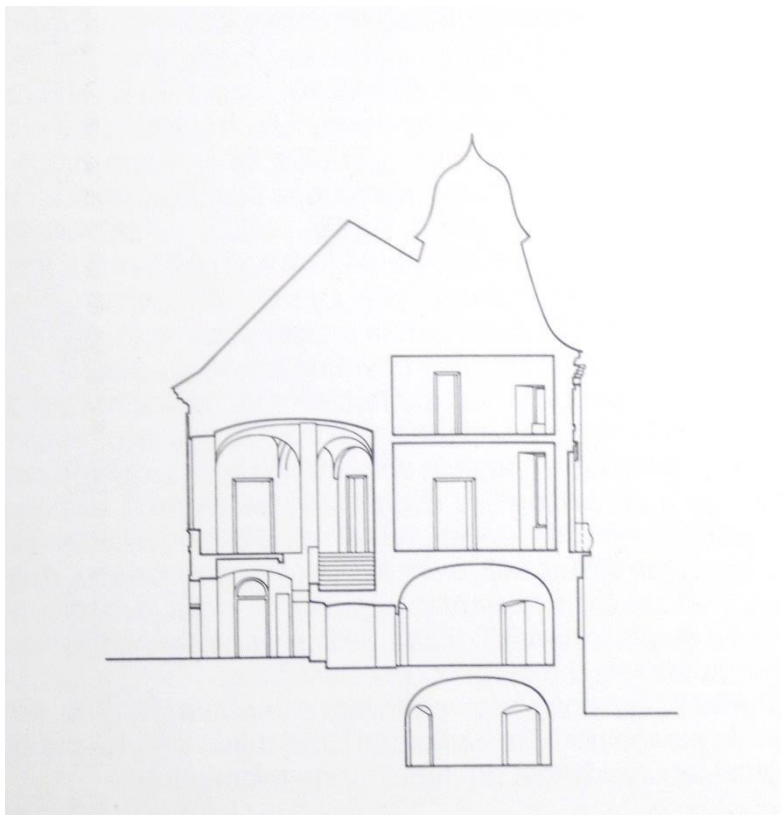
Novije krilo dvorca, čije je pročelje podijeljeno u osam vertikalnih prozorskih osi, uglavnom ponavlja prostornu organizaciju starijeg krila. Razlike se naziru u krajevima hodnika, gdje su na obje etaže napravljena proširenja u obliku manjih prostorija. I ovdje su prostorije međusobno komunicirale na obje etaže. One u donjoj etaži su manjih proporcija, što ne čudi, jer je njihova funkcija sasvim sigurno bila utilitarnog karaktera. Nadsvođene su uglavnom češkim svodovima uz iznimku posljednje prostorije koja ima ravan strop, vjerojatno izmijenjen u kasnijim adaptacijama. Ravnim su stropom zaključene i prostorije na katu

⁴⁷ Marković, V. (bilj. 43.). str. 97.

⁴⁸ prema: Marković, V. (bilj. 43.). str. 97.

novijega krila, zbog adaptacije tog dijela dvorca u kino-dvoranu tijekom razdoblja Drugog svjetskog rata. O prijašnjoj svodnoj konstrukciji nažalost se ništa ne zna.

28. Poprečni presjek središnjeg rizalita dvorca

Glavni je ulaz u dvorac smješten sa začelne strane dvorca, u zoni središnjeg rizalita, koji svojim volumenom naglašava spoj dvaju krila. Raščlamba zida glavnog ulaza jednostavna je i skromna u dekoru. Ulazna vrata, zaključena polukružnim lukom, flankirana su dvama također polukružno zaključenim prozorima. U gornjoj zoni ponavlja se isti oblik na tri izdužena prozorska otvora. Središnji je rizalit dominantan arhitektonski element dvorca. Osim što je u njegovoj osi smješten glavni ulaz u dvorac, kroz njega teče i sva unutarnja prostorna komunikacija. Dugački dvorski hodnici sastaju se u prostranom predvorju središnjeg rizalita. Predvorje se visinom proteže kroz obje etaže, a nadstvođeno je nizom čeških svodova koji se u središnjem dijelu, nad dvokrakim stubištem s prostranim odmorištem, oslanjaju o masivni nosač. Iz gornjeg dijela predvorja ulazi se kroz uski otvor u kružnu prostoriju s galerijom, koja gleda na pročelni dio perivoja. Njezin je istočni dio zida rastvoren sa dvama visokim, polukružno zaključenim prozorima, između kojih se nalazi slijepa niša. Ta je prostorija jedina u dvorcu koja ima izlaz na balkon, s kojeg se pruža pogled na prilazni put i istočni dio perivoja. Kružne se prostorije ponavljaju u vertikalnoj osi čitavog središnjeg rizalita, što je

vidljivo u prikazu poprečnog presjeka tog dijela dvorca (sl. 28.). Kružne prostorije u podrumu i prizemlju nadsvođene su spljoštenom kupolom, dok one na katu i u potkrovnoj zoni kao zaključni dio imaju ravni strop. U prizemnom dijelu, gdje se stubištem pristupa na kat, sa lijeve se strane nalazi usko stubište koja vodi u podrumski dio dvorca, smješten u novijem krilu. Podrum je prostran, nadsvođen nizom čeških kapa (sl. 29.). Istočni mu je zid rastvoren četirima segmentno zaključenim prozorskim otvorima, s ukošenim betonskim podzidom s unutarnje strane.

29. Podrum u južnom, novijem krilu dvorca

Organizacija dvorca izvana potječe iz vremena prigradnje rizalita i novijeg krila, jer su zajedno s njihovom izgradnjom oblikovane i fasade starijeg krila.⁴⁹ Oblikovanje dvorišnog pročelja karakterizira ujednačen ritam otvora, od kojih su na katu mnogi zazidani, naročito oni na sjevernom krilu. U prizemnoj zoni prozori su mnogo manji u mjerilu i zaključeni polukružnim lukom, dok se na katu izmjenjuju izduženi četvrtasti otvori većeg mjerila. U obje su zone prozori uokvireni plitkim profilacijama istaknutim u glatko ožbukanom fasadnom polju. Horizontalnu raščlambu zida u zoni između prizemlja i kata naglašava kontinuirani razdjelni vijenac, jednakih proporcija kao i prozorska traka. Za razliku od njega, krovni je vijenac bogato profiliran i snažno istaknut u prostor. Obuhvaća čitav dvorac, međutim mijenja oblik profilacija.

---

⁴⁹ Marković, V. (bilj. 43.). str. 97.

30. Središnji rizalit na glavnom pročelju dvorca (početak 20. st.)

Glavno je pročelje dvorca rastvoreno drugačijim oblicima prozora od onog dvorišnog. U zoni prvog kata udvojeni su veliki pravokutni prozori koje uokviruje blaga profilacija istaknuta neznatno od plohe zida. U prizemnoj zoni nižu se prozori gotovo kvadratnog oblika, koji se ponavljaju i u zoni potkrovlja. Na glavnom pročelju volumenom se ističe središnji rizalit s masivnom poligonalnom kupolom koja nadvisuje sljemena krovišta (sl. 30.). Za razliku od dvorišne strane gdje se nastavlja na zidne plohe krila, ovdje je rizalit čitavom širinom isturen prema van. Njegova prizemna baza, na kojoj počiva balkon s ukrasnom ogradom, kubične je forme. Na nju se u gornje dvije zone nastavlja polukružno oblikovana zidna ploha uzduž koje su postavljena četiri dorska polustupa. Balkon se nekada nalazio i na južno orijentiranoj, bočnoj fasadi dvorca, odmah iznad vanjskog ulaza u podrum.⁵⁰ Zid te fasade drugačije je tretiran od ostalih na dvorcu. U prizemnoj je zoni isprekidan vodoravnim trakama i blago ispupčen u odnosu na zid prvog kata, od kojeg je odijeljen vijencem. Prozorski su otvori na tom pročelju postavljeni u tri vertikalne osi. U prizemlju su kvadratnog oblika – kao i na ostalim pročeljima, dok su u visini prvog kata izduženi pravokutni.

Perivoj koji se prostirao oko dvorca bio je posebno vrijedan primjer krajobrazne arhitekture. Nastao je vjerojatno krajem 18. stoljeća, kada je definirana i arhitektonska koncepcija dvorca. Prema katastarskoj karti iz 1860. vidljivo je da je tada perivoj prekrivao samo 0,35 hektara i obuhvaćao uski pojas uzduž istočnog i južnog pročelja.⁵¹ Tada je zapadno od dvorca postojala velika obradiva površina u obliku pravokutnika, s dva gospodarska objekta smještena u blizini

⁵⁰ dokaz tome je fotografija u knjizi Mirne Flögel-Mršić na str. 56., koju nije bilo moguće reproducirati.

⁵¹ Bilušić, B., Vrekalo, N. (bilj.16.). str.19.

sjevernog krila. Perivoj je po svemu sudeći bio proširen za vrijeme Henriete i Ernesta Schlippenbacha, a prema katastarskoj karti iz 1895. sa začelne je strane, gdje su stajale navedene gospodarske zgrade sa velikim zemljištem, bio uređen u francuskom stilu.⁵² Perivoj je tada prekrivao i ravnici podno dvorca, a obuhvaćao je i veliko južno jezero.

Perivoj je kasnije, pred sam kraj 19. stoljeća modificiran i pretvoren u krajobraz engleskog tipa. U tom periodu pred glavnim je pročeljem prigradena i velika vrtna terasa s prostranim dvokrakim stubištem koje se spuštalo niz brijeg.⁵³ Poslije 1918. obitelj Vraniczany više nije mogla održavati dio perivoja podno dvorca i uz jezero i on je tada počeo propadati. Razlog propadanju je velika količina prašine koju je stvarao neasfaltirani put Zabok – Krapina i uzrokovao stradavanje raslinja na tom dijelu perivoja.⁵⁴ Od dekorativnih elemenata perivoja malo je toga sačuvano: tri klupe od umjetnog kamena sa upornjacima u obliku lavljih glava, balustrada jednog kraka stubišta i zidani portal na zapadnom kraju. On markira reprezentativnu aksu kojom se dvorcu pristupalo sa začelne strane, kroz aleju kestena.

31. Pogled na dvorac s perivojem s jugoistoka (početak 20. st.)

⁵² Obad Šćitaroci, M. (bilj. 35.). str. 311.

⁵³ Marković, V. (bilj. 43.). str. 99.

⁵⁴ Obad Šćitaroci, M. (bilj. 35.). str. 312.

5. KRONOLOGIJA ISTRAŽIVANJA I ZAŠTITE DVORCA SVETI KRIŽ ZAČRETJE

32. Karta Gjura Szabe sa oznakama mjesta u kojima se nalaze vrijedni spomenici arhitekture

5.1. ZAPISI GJURE SZABE IZ 1914. GODINE

Iako dvorac Sv. Križ Začretje do današnjih dana nije temeljito i sustavno istraživao u okvirima konzervatorske struke, postoje o njemu zapisi i istraživanja koja je potrebno istaknuti jer čine vrijedno polazište za njegovu ispravnu valorizaciju i donošenje mjera zaštite. Prvi vrijedan doprinos spomenicima u Hrvatskom zagorju uopće dao je Gjuro Szabo. Djelujući u okviru *Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, Szabo je na sebe preuzeo zadaću evidentiranja spomenika kulture u Hrvatskom zagorju. Godine 1910. započeo je sustavno obilaziti i popisivati spomenike tadašnjih kotara, a zapažanja sa terena objavljivao je u *Vjesniku hrvatskog arheološkog društva*.⁵⁵ Među važnim spomenicima krapinskog kotara, Szabo je spomenuo i dvorac u Sv. Križu Začretju kao vrijedan primjer profane barokne arhitekture. Uz podatke o

⁵⁵ upravno - teritorijalne jedinice za vrijeme Habsburške Monarhije

izgledu dvorca i njegovim vlasnicima, navodi kako u dvorcu *nije sačuvano nikakvih predmeta iz starijih vremena*.⁵⁶ Szabo dvorac također spominje u svom putopisu *Kroz Hrvatsko Zagorje*, gdje ukratko bilježi zatečeno stanje oko 1937. godine. Na podacima koje je Szabo prikupio temelji se dio povijesnih činjenica o dvorcu iz razdoblja prije Drugog svjetskog rata.

5.2. PUTNI IZVJEŠTAJ ANE BOGDANOVIĆ IZ 1945. GODINE

Po završetku Drugog svjetskog rata pokrenuto je sveobuhvatno istraživanje u svrhu sakupljanja podataka za utvrđivanje štete na kulturnim spomenicima širom Hrvatske. Konzervatorica Ana Deanović, tada djevojački Bogdanović, započela je konzervatorska istraživanja po Krapinskom kotaru. Njen putni izvještaj iz 1945. godine vrijedan je prilog istraživanju dvorca Sv. Križ Začretje. Dana 31.08.1945. sazdano je tročlano povjerenstvo za ispitivanje ratnih šteta počinjenim nad spomenicima u krapinskom kotaru: Tihomil Stahuljak, Marcel Davila i Ljelja Dobronić. Prof. Stahuljaka je radi bolesti zamijenila Ana Bogdanović, koja je o vlastitom trošku otišla na petodnevno putovanje na kojem je istraživala brojne spomenike sakralne i profane arhitekture, a među njima i svetokriški dvorac. Dana 1. rujna 1945. istražene su najprije štete na župnoj crkvi, a potom na dvorcu. Dvorac je u to vrijeme bio u vlasništvu gospodarske škole. Iz izvještaja se saznaje da je kontaktiran zamjenik upravitelja škole, koji ih je proveo dvorcem i perivojem. Na perivoju su utvrđene znatne štete. Uz prostrano barokno stubište koje vodi od glavne ceste prema središnjem dijelu dvorca bili su zasađeni s obje strane veliki kesteni, koji su naglašavali dostojanstven pristup prema glavnom ulazu. Posjekli su ih za potrebe potpale ili nečeg drugog njemački vojnici koji su tada naseljavali dvorac. Isto tako je uništeno ukupno 35 metara i 25 centimetara, 65 centimetara visoke kamene balustrade uz stubište. Također je, piše Ana Bogdanović, oštećeno 80 kvadratnih metara intarziranih drvenih poda u dvije prostorije. U dvorcu su se, među ostalim vojskama, nalazili pripadnici Gestapa, koji su podrum koristili kao tamnicu, o čemu su svjedočili zapisi zatvorenika iscrtani po zidovima. Agronom Gliha svjedočio je da su u pojedinim prostorijama podruma još postojali leševi zatvorenih. Sve prostorije dvorca nanovo su okrečene, a vrata obojana svjetlo zelenom uljanom bojom, što je prema Ani Bogdanović ostavljalo hladan i neugodan dojam. U jednoj prostoriji bio je pronađen ormar iz 17. st., izrađen u svjetlom orahovom drvu. Ana Bogdanović donosi i opis, kazujući da je ormar *„jednostavan u kompoziciji i ukrasima, ukrašen lijepim okovima od graviranog*

---

⁵⁶ Szabo, Gjuro / Spomenici kotara Krapina i Zlatar. (online izdanje) str. 122.

mjedenog lima“.⁵⁷ Ormar je bio u vrlo lošem stanju: nedostajao mu je postament i gornji dio *korniža*. Zamjeniku upravitelja gospodarske škole predložila je da ormar prenese u prostoriju koja je u funkciji školske biblioteke, jer je u njoj jedino sačuvan dio intarziranih poda, pa bi se u njoj moglo čuvati što je ostalo od dvorskog inventara. Veći dio namještaja je Franjica Vraniczany odvezla kada je dvorac prodala Banovini hrvatskoj. Ostalo je nekoliko starih peći s keramičkim ukrasima. Dvije iz 19. st. sa bijelom glazurom, oštetili su Nijemci. Na tavanu dvorca bilo je uskladišteno dosta keramičkih elemenata od kojih su peći sagrađene. Predložila je i njihovo očuvanje. Nakon vizitacije dvorca, konzervatori su posjetili župni dvor u Začretju, a zatim Šenjugo, koje je bilo sastavni dio svetokriškog vlastelinstva za vrijeme obitelji Sermage.

5.3. RJEŠENJE O ZAŠTITI IZ 1963. GODINE

Komisija za registraciju spomenika kulture, koju je osnovao Zavod za zaštitu spomenika kulture Grada Zagreba, je 17.06.1963. godine zaključila je kako dvorac s perivojem u Začretju ima sva svojstva spomenika kulture i donijela rješenje kojim se dvorac upisalo u Registar nepokretnih spomenika kulture grada Zagreba, pod oznakom RZG - 107. Dvorac je u registar upisan kao spomenik 1. kategorije, čime je dobio status spomenika od nacionalnog značaja.

5.4. KONZERVATORSKA STUDIJA IZ 1964. GODINE

Povodom donošenja generalnog urbanističkog plana za mjesto Sveti križ Začretje izrađena je 1964. konzervatorska studija kao podloga za novi prostorni plan. Izradi studije prethodili su sastanci političkog aktiva u Začretju, kojima su prisustvovali i konzervatori Željko Filipec i Vlado Ukrainčik. Osim donošenja generalnog plana za razvoj mjesta, razmatrani su i prijedlozi za novu namjenu dvorca. Najozbiljnije je razmatran prijedlog adaptacije dvorca u hotel, s popratnim sadržajima za rekreaciju i turizam.

U istraživanju i izradi studije surađivali su konzervatori Željko Filipec i Vlado Ukrainčik pri Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu. Konzervatorska studija predstavlja prvu cjelovitu sustavnu analizu Začretja kao vrijedne kulturno-povijesne cjeline.⁵⁸ Konzervatorski je obrađeno široko područje Začretja koje obuhvaća jezgru mjesta i nizinski dio koji se od dvorskih ribnjaka spušta prema istoku. To je područje u studiji iscrtano isprekidanom linijom (sl. 33.). U uvodu studije izložena je kratka analiza cjeline naselja koja

---

⁵⁷ citat preuzet iz Putnog izvještaja Ane Bogdanović, str. 4.

⁵⁸ Bilušić, B., Vrekalo, N. (bilj.16.). str. 3.

razmatra prostornu organizaciju povijesne jezgre. Spomenute su i konfliktne izgradnje u jezgri Začretja, mahom nastale nakon 1930 godine. To su neke neadekvatne interpolacije i dogradnje postojećih objekata, koje su narušile integritet povijesnog ambijenta. Također su popisani i vrednovani pojedini objekti koji sačinjavaju povijesnu aglomeraciju Začretja, među njima i graditeljski sklop dvorca. Objekti su valorizirani unutar pet kategorija u rasponu od prve – koja predstavlja spomenike, do pete kategorije koja predstavlja objekte bez vrijednosti. Obuhvaćeni su i suvremeni objekti interpolirani u povijesni ambijent Začretja. Kriteriji za valorizaciju temeljeni su na arhitektonskim kvalitetama, povijesnoj vrijednosti, vrijednosti ruralnog, odnosno urbanog značaja u cjelini naselja i prema dokumentarnoj vrijednosti.⁵⁹

33. Kartografski prikaz područja obrađenog u studiji

Područje koje je konzervatorski obrađeno podijeljeno je u dvije zone zaštite: zonu A i zonu B. Zona A označena je na kartografskom prikazu plavom šrafurom te zahvaća uži prostor stare mjesne jezgre. Zona A predstavlja područje u kojem je nova izgradnja maksimalno ograničena, posebno u visinskim gabaritima. Prihvatljiva je bila jednokatna izgradnja te je

⁵⁹ Konzervatorska studija iz 1964. godine. Konzervatorski zavod u Zagrebu. str. 26.

pritom trebalo voditi računa da svaki novi objekt bude optimalno udaljen od postojećih, kako se ne bi narušila karakteristična ruralno-urbana izgradnja koja definira ambijent jezgre Začretja. Posebna pažnja posvećena je području oko dvorca, koje je strogo zaštićeno i zahtjeva detaljniju analizu, koja nažalost nije izrađena. Objekti koji su naknadno izgrađeni u neposrednoj okolini dvorca – stambena zgrada, vatrogasni dom i prigradnja uz sjeverno krilo dvorca ocijenjeni su kao izrazito nekvalitetni u mjerilu, prostornoj dispoziciji i oblikovanju.⁶⁰ Zaključeno je kako su potrebne mjere njihove sanacije, koje će popraviti cjelovitost prostornog kompleksa. Zona B predstavlja široko područje na kojem treba kontrolirati izgradnju. Tu se ponajprije mislilo na prostor podno brežuljka, sa kojeg se pruža kvalitetna i značajna vizura prema Začretju, a posebno prema dvorcu sa perivojem. Preporučeno je da se na tom području obustavi svaku izgradnju većeg mjerila, posebno izgradnju za kolektivno stanovanje. Eventualne nove izgradnje trebale bi prema smjernicama studije biti jednokatne, a preporučene su izgradnje javne namjene.

Smjernice za zaštitu posebno su isticale važnost poštivanja i održavanja dvorskog perivoja i ostalog zelenila koje služi kao tampon zona između jezgre naselja i recentnih izgradnji u podnožju brežuljka.

5.5. ELABORAT TVRTKE „CONEX“

Godine 1992. poduzeće za projektiranje i građevinarstvo *Conex* izradilo je izvještaj o stanju konstrukcije dvorca Sveti Križ Začretje. Izvještaj je naručio Republički zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, sa sjedištem u Ilici 44. Odgovorna osoba koja je izvršila ispitivanja i izradila stručni elaborat je bio dipl. ing. građ. Davorin Lovrenčić sa suradnikom Zvonkom Gracinom, ing. građ.

U prvom dijelu izvještaja iznesena je kratka povijest te je opisano postojeće stanje dvorca: opisane se arhitektonske karakteristike i tlocrtna organizacija građevine. Drugi se dio izvještaja odnosi na stanje konstrukcije dvorca, a u njemu su popisani svi dijelovi dvorca i zamijećena oštećenja. U izvještaju je zaključeno da podrum, koji se nalazi samo ispod južnog krila dvorca i dijela središnjeg rizalita (polutornja), nije jako oštećen i da se vidljiva oštećenja mogu sanirati bez značajnijih investicija. Navedeno je da se radi o mehaničkim pukotinama na svodu, vlaženju zidova i čitavog prostora zbog nepostojanja hidroizolacije.⁶¹ Također nije

---

⁶⁰ Konzervatorska studija iz 1964. godine. (bilj. 59.). str. 30.

⁶¹ Dvorac Sv. Križ Začretje: Izvješće o stanju konstrukcije objekta. *Conex*, 1992. (u daljnjem tekstu *Izvještaj Conex*). str. 9.

postojala vanjska odvodnja oborinskih voda zbog koje je podrum dodatno vlažio. U prizemlju dvorca oštećenja su također bila prepoznata kao neznatna. Evidentirane su tanke pukotine na stropu hodnika i tanke vertikalne pukotine nad prozorima u hodniku. Zbog nepostojeće hidroizolacije zidova i podova bilo je vlažno i prizemlje dvorca. Na prvom katu uočena su također lakša oštećenja na stropovima, iznad prozora i u prostoru nekadašnje kino dvorane. Značajnija pukotina evidentirana je na fasadi krajnjeg dijela sjevernog krila dvorca. Tavan dvorca, kazuje izvještaj, uglavnom je bio dobro očišćen i suh. Drvena krovna konstrukcija – grede i letve – prije nekoliko godina potpuno su zamijenjene.⁶² Pokrov od biber crijeva djelomično je zamijenjen. Dio pokrova presložen je probranim komadima crijeva koji su bili uskladišteni na tavanu. Najveća oštećenja zabilježena su na fasadama dvorca. Uglavnom su ta oštećenja nastala djelovanjem vlage i u manjoj mjeri mehaničkim djelovanjem. Očitovala su se otpadanjem žbuke na više mjesta, npr. na profilacijama vijenaca koji su gotovo nestali. Na mjestima gdje je nedostajala žbuka vidljiva je građa zida – opeka i kamen. Na prvom katu, s dvorišne ili začelne strane, zazidani su neki prozori, dok su stakla na ostalim prozorima uglavnom bila razbijena.

Treći i zaključni dio izvještaja bio je prijedlog sanacije konstrukcije dvorca. Zaključeno je da ne postoje okolnosti koje bi ukazivale na nestabilnost terena na kojem je dvorac izgrađen, te nisu provedena daljnja ispitivanja. Preporučena je obnova same građevine, uz napomenu da veći zahvati sanacije nisu potrebni ukoliko se zgrada neće javno koristiti.⁶³ U tom slučaju potrebno je statički prekontrolirati nosive elemente i prema dobivenim rezultatima provesti daljnje postupke sanacije.

U nekoliko točaka zaključeno je da je potrebno:

- ojačati objekt i povezati ga u cjelinu izvedbom armiranobetonskog serklaža na vrhu objekta, te utezanjem pomoću čeličnih spona na svim etažama,
- sve pukotine u zidovima sanirati tako da se postigne cjelovitost zidova: čišćenje pukotina, injektiranje i nanošenje novog sloja veziva u dubini od 5 centimetara,
- svodove iznad prostorija kata potrebno je ojačati injektiranjem i eventualno novom nosivom armiranobetonskom ljuskom sa gornje strane svoda,
- svodove i lukove manjih dimenzija sanirati injektiranjem,
- spojeve uzdužnih i poprečnih uglovnih, nosivih zidova učvrstiti i jače povezati kratkim sidrima,
- krovni pokrov zamijeniti u količini od otprilike 50 posto,

---

⁶² Izvještaj Conex, (bilj. 61.). str. 14.

⁶³ Izvještaj Conex, (bilj. 61.). str. 16.

- postojeću limariju na objektu očistiti od korova i popraviti na oštećenim mjestima,
- drvenu stolariju na objektu promijeniti u iznosu od 25 posto, a neke prozore nanovo ostakliti.
- potrebno je sanirati objekta od utjecaja oborinskih i kapilarnih voda.

5.6. RJEŠENJE O ZAŠTITI IZ 2004. GODINE

Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske, najviše tijelo koje brine o nacionalnoj kulturnoj baštini, donijela je za dvorac Sv. Križ Začretje u rujnu 2004. godine rješenje o svojstvu kultunog dobra od nacionalnog značaja. Rješenje je doneseno zbog izmjene Zakona o zaštiti i očuvanju kultunih dobara. Rješenjem se utvrđuje sustav mjera zaštite nad dvorcem prema sljedećim točkama⁶⁴:

1. Zaštitni i drugi radovi na dvorcu mogu se poduzeti samo uz prethodno odobrenje nadležnog tijela
2. Vlasnik kao i drugi imatelj kultunog dobra dužan je provoditi sve mjere zaštite koje se odnose na njegovo održavanje, a koje odredi nadležno tijelo.
3. Kulturno dobro ili njegovi dijelovi mogu biti predmet kupoprodaje samo pod uvjetima iz članka 36. – 40. Zakona o zaštiti kulturnih dobara.

5.7. KONZERVATORSKA PODLOGA ZA URBANISTIČKI PLAN UREĐENJA NASELJA SV. KRIŽ ZAČRETJE

U listopadu 2007. godine izrađena je konzervatorska studija koja služi kao podloga za urbanistički plan uređenja naselja Sveti Križ Začretje. Studiju su izradile Biserka Dumbović Bilušić, dipl.ing.arh. i Nikolina Vrekalo, prof.pov.umj., zaposlene pri Konzervatorskom zavodu u Zagrebu. Temeljena na istraživanjima povijesnih izvora, pisane i grafičke arhivske dokumentacije, te terenskim istraživanjima prostora i građevne strukture, studija predstavlja najcjelovitiju recentnu konzervatorsku dokumentaciju o Sv. Križu Začretju. Terenskim istraživanjima obrađene su sve povijesno vrijedne građevine, određene su zone zaštite i definirani uvjeti, smjernice i preporuke za zaštitu i revitalizaciju ambijentalnih, urbanističkih i graditeljskih vrijednosti naselja Sv. Križ Začretje. Analizirani su i konfliktni sadržaji u prostoru – neprihvatljivi prostorni ili graditeljski zahvati koji umanjuju kvalitete u kulturno-povijesnom ambijentu Začretja. Zaključno je u studiji iznijet popis građevina za koje je potrebna izrada specijalističke dokumentacije i detaljnih planova uređenja. Najvažniji među njima je graditeljski sklop dvorca Sv. Križ Začretje. Za razliku od studije iz 1964. godine,

⁶⁴ prema zaključku iz Rješenja KZ-KOT-Zagreb-107.2004. br. 1730.

gdje su definirane dvije zone zaštite, novom je studijom utvrđeno da je prostor zaštite potrebno podijeliti u tri zone – A, B i C.⁶⁵ Kao najvažnija zona zaštite postavljena je zona A, koja obuhvaća prostor Trga hrvatske kraljice Jelene i graditeljsko-krajobrazni sklop dvorca Sv. Križ Začretje. Ta je zona vrednovana 1. stupnjem zaštite, a zaključeno je da je u njoj najbolje sačuvana autentična prostorna struktura iz različitih povijesnih razdoblja njezina nastanka. U studiji su spomenuti i prostorni konflikti nastali u prostoru graditeljskog sklopa dvorca.⁶⁶ To su vatrogasni dom (sl. 34.) i stambeni objekt (sl. 35.), smješteni u zapdanom dijelu perivoja. Da bi se spriječio njihov negativan utjecaj na povijesni ambijent mjesta u studiji je predložena sadnja visoke vegetacije, koja bi ga značajno ublažila. Također se ukazalo na problem bespravno izgrađenog objekta kraj nogometnog terena (sl. 36.), u podnožju istočnog dijela perivoja uz manje jezero. Objekt je podignut u kontaktnoj zoni perivoja i doline na kojoj se, prema smjernicama iz konzervatorske studije napravljene još 1964., ništa ne smije graditi. Za navedeni objekt predlagano je uklanjanje.

34. Vatrogasni dom u neposrednoj blizini dvorca

⁶⁵ Bilušić, B., Vrekalo, N. (bilj. 16.). str. 25.

⁶⁶ Bilušić, B., Vrekalo, N. (bilj. 16.). str. 23.

35. Stambeni objekt na zapadnoj strani perivoja

36. Bespravno sagrađeni objekt uz nogometno igralište

Također je predloženo premještanje spomenika palim borcima NOB-a (sl. 37.), koji je smješten neposredno uz portal na jugozapadnom rubu perivoja. Autorice studije zaključile su kako je ova lokacija neprimjerena jer narušava prostorni integritet krajobraznog sklopa dvorca, a osim toga ni sam spomenik NOB-a sa svojim skulpturalnim obilježjima nije kvalitetno prezentiran na tom mjestu.

37. Spomenik palim borcima NOB-a s desne strane portala unatoč prijedlogu nije premješten

U dijelu studije koji predlaže smjernice i uvjete za zaštitu dvorca i njegovog okoliša, prvenstveno su predložena opsežna konzervatorsko – restauratorska istraživanja na dvorcu i perivoju, kako bi se jasnije odredili uvjeti za prezentaciju cjeline.⁶⁷ Za dvorac se predlaže obavljanje ispitivanja statičke stabilnosti konstrukcije i istraživanje pročelja i interijera radi stvaranja uvjeta za vraćanje izvornog stanja spomeniku. Inzistira se na zadržavanju povijesne matrice perivoja sa svim evidentiranim stazama, autentičnom opremom i sl. Zaključno su autorice ocijenile da je potrebno izraditi detaljnu studiju zaštite i obnove graditeljskog sklopa dvorca s perivojem, kao integralni dio konzervatorske podloge za generalni urbanistički plan.

⁶⁷ Bilušić, B., Vrekalo, N. (bilj. 16.). str. 36.

6. KONZERVATORSKO RESTAURATORSKE INTERVENCIJE NA DVORCU SVETI KRIŽ ZAČRETJE OD 2001. GODINE

6.1. STANJE PRIJE ZAHVATA

2001. godine dvorac Sveti Križ Začretje s pripadajućim okolišem putem natječaja kupuje obitelj Mršić – Flögel. Novi vlasnici odlučili su pokrenuti obnovu dvorca s ciljem da mu u što većoj mjeri vrate arhitektonsku izvornost i da nove sadržaje implementiraju tako da pridonose kulturnoj, turističkoj i gospodarskoj održivosti dvorca i mjesta. Radovima su prethodila temeljita istraživanja, kojima je utvrđeno sveukupno stanje građevine.

Dvorac je do kupnje bio u vlasništvu Poljoprivredne zadruge Sv. Križ Začretje, koja ga je koristila za raznovrsne gospodarske djelatnosti koje obavlja. Pod upravljanjem zadruge u dvorcu se nalazi uzgajalište sjemena i sadnica, postrojenje za obradu i skladištenje mlijeka, radionice su bile iznajmljene obrtnicima, a dijelovi dvorca koji su bili u dobrom stanju korišteni su za stanovanje.⁶⁸ Prizemni i podrumski dijelovi dvorca služili su za gospodarske aktivnosti zadruge i bili, prema svjedočenju današnjih vlasnika, u stanju potpune devastacije. U prostoriji koja je služila kao mljekara vlasnici su zatekli dijelove aparature – kotlove, cijevi i dr. (sl. 38, sl. 39.)

38.

39.

Prostorije na prvom katu dvorca, gdje su bile smještene obrtničke radionice, uglavnom su bile manje oštećene. U velikoj prostoriji koja je služila kao kino dvorana još se nalazio inventar: drveni stolci, zastori i dr.⁶⁹ Jedna je prostorija prvog kata bila korištena kao spremište predmeta koji danas čine etno-zbirku *Zvirek*, smještenu u susjednoj zgradi muzeja *Žitnica*. U toj je prostoriji sačuvan dio baroknog parketnog sloga, u obnovi dokumentiran i sačuvan kao

⁶⁸ Flögel-Mršić, (bilj. 11.). str. 59.

⁶⁹ fotografija u zborniku *Villas*, 2005. str. 195. (nemoguće reproducirati)

rijedak primjer autentičnog dvorskog dekora. (sl. 40., sl. 41.) Uz parketni slog pronađeno je i sačuvano vrlo malo, tek poneki ulomak glaziranog keramičkog dekora, koji je poslužio kao primjer u obnovi interijera dvorca. (sl. 42., sl. 43.) Od starog namještaja ništa nije sačuvano, nedostajale su stare keramičke peći, kvake i vrata.

Sačuvani dijelovi parketnog sloga na katu dvorca

Sačuvani dijelovi keramičkog zidnog dekora sa florealnim uzorcima i figurativnim prikazima

Zatečeno stanje svjedočilo je da je dvorac uslijed čestih izmjena vlasnika i korisnika pretrpio mnoge izmjene i oštećenja. U prizemnoj zoni vlasnici su otkrili oštećenje vanjskog zida, koje je dopuštalo uvid u građevnu strukturu zida i davalo odgovore na pitanja vezana uz problem rješavanja vlage i hladnoće u dvorcu. Izgledom debeli vanjski zidovi dvorca, podignuti na čvrstim temeljima ukopanim u tlo, sastoje se od dva zrakom odvojena sloja opeke. Dok je vanjski sloj opeke podložan vremenskim promjenama, prostor ispunjen zrakom štiti unutrašnji sloj cigle od hirovitih vanjskih utjecaja.⁷⁰ Unatoč svojoj domišljatosti graditelja vlaga je naštetila zidovima čitavog dvorca. Podrumski dio bio je vlažan i na dijelovima poplavljen radi nepostojanja odvodnje za oborinske vode koja se u nj slijevala. Prizemni su zidovi također bili vlažni, pokriveni gljivicama i plijesni. (sl. 44. i sl. 45.)

44.

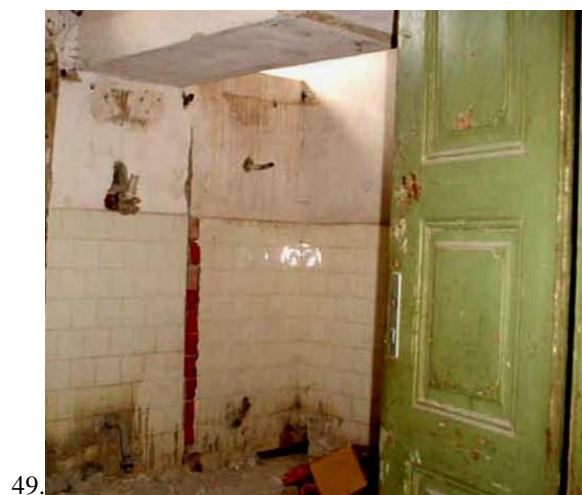
45.

46. Na katu južnog krila urušio se dio poda.

⁷⁰ Flögel-Mršić, (bilj. 11.). str. 61.

Drvena stolarija zatečena je u lošem stanju - uglavnom je bila trula i neupotrebljiva. Iznimno se moglo sačuvati prozore u prizemlju na začelnoj strani dvorca. Prozorska stakla uglavnom su bila razbijena, nedostajala su brojna vrata i dovratnici, parketni slogovi su bili uništeni. Zelena boja stolarije, spomenuta u putnom izvještaju konzervatorice Ane Bogdanović 1945., zatečena je na većini prozorskih okvira i vrata. Krovište je također pod utjecajem atmosferilija i vlage istrunulo. Krovna limarija je bila korodirala, nedostajali su limeni oluci za odvodnju kišnice. Dimnjaci su bili napukli i puni smeća. Vlasnici su procijenili da krovište više nije stabilno i da je na novijem krilu potrebna kompletna zamjena.⁷¹

Dvorac je bio i statički ugrožen. Kako je brijeg na kojem je dvorac izgrađen nasut, a raslinje na njemu neodrživano, zemlja je potaknuta oborinskim vodama postepeno erodirala i ozbiljno ugrozila temelje zgrade. Uz kraj sjevernog krila nalazila se prizidana garaža, koja je služila zaposlenicima nekadašnje ljekarne u susjednoj zgradi. Vlasnici su je odlučili ukloniti kako bi oslobodili pročelje dvorca. (sl. 51.)

⁷¹ Flögel-Mršić, (bilj. 11.). str. 63.

51. Prizidana garaža na bočnom pročelju sjevernog krila

Perivojna cjelina zatečena je u lošem stanju. Bila je ugrožena neprimjerenim izgradnjama vatrogasnog doma i stambene zgrade u neposrednoj blizini dvorca. Također je neprimjereno na zapadni dio perivoja, pokraj aleje kestena, bio smješten dječji park.

Vrijedno raslinje perivoja bilo je posve zapušteno. Aleju kestena zahvatila je bolest izazvana najezdom kestenovih prelaca. Obolio je i žalosni jasen, stablo koje je dominantno markiralo nekadašnji bunar u začelnom dijelu dvorskog perivoja (sl. 52.).

52.

Ribnjaci su bili zarasli u raslinje. Dio perivoja uz istočni obronak koji se spuštao prema ribnjacima krasilo je reprezentativno stubište s ukrasnim balustradama, koje je sačuvano samo u ostacima. Dijelove balustrada vlasnici su pohranili za ponovnu upotrebu.

53. Stubište od umjetnog kamena koje vodi prema podnožju brijega

54. Balustri i baze ukrasne ograde stubišta iz istočnog dijela perivoja

Portal na zapadnom dijelu perivoja zatečen je u ruševnom stanju. Sa njega je bila otučena žbuka i nedostajale su mu ukrasne željezne vratnice. Dodatno ga je ugrožavala divlja vegetacija. Od perivojnog dekora ostale su sačuvane samo kamene klupe koje se nalaze sa začelne strane dvorca.

55. Portal i konfliktno postavljen spomenik palim borcima

56. Klupe s klesanim upornjacima u obliku lava

U zborniku radova sa međunarodnog stručnog skupa *Villas* 2005., vlasnica dvorca Mirna Flögel-Mršić predstavila je intervencije na dvorcu člankom „Obnova i revitalizacija dvorca Sv. Križ Začretje: Vizija života na krhotinama prošlosti“. U vrijeme objavljivanja članka 2005. godine, radovi na dvorcu su još uvijek bili u tijeku. Radovi na obnovi dvorca s perivojem započeli su 2003. i trajali do 2008. godine kada je dvorac poprimio današnji izgled. Ukupna površina dvorca iznosi 2680, a njegovo okruženje se prostire na 24.865 kvadratnih metara.⁷²

⁷² Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 61.

6.2. SUDIONICI

U radovima je sudjelovalo više subjekata – građevinskih tvrtki i obrta, čije su djelatnosti registrirane na nadležnim državnim i županijskim sudovima.⁷³ Jedan od glavnih izvođača radova bila je tvrtka *BELANOVIĆ – PROJEKT d.o.o.* Tvrtka je obavila krovopokrivačke radove i građevinsko uređenje unutrašnjosti: žbukanje zidova, keramičarske radove i adaptaciju tavanskog prostora. Tvrtka je imala odobrenje Ministarstva kulture za rad na nepokretnim kulturnim dobrima. Građevinskim radovima sanacije – postavljanjem drenaže i saniranjem temelja – rukovodila je tvrtka *GRADITELJSTVO – BREBER*. Za radove u metalu – okove, brave, limove i dr. – bila je zadužena *KOVAČNICA BERTOL*. Kupaonsku opremu (kade, WC-školjke i umivaonike) postavljala je tvrtka *SINAPAK d.o.o.*, koja je također obavila čišćenje i deratizaciju. Za postavljanje parketa i podnih obloga bili su zaduženi *PPS – GALEKOVIĆ d.o.o.* i njihovi podizvođači, a za postavljanje i oblikovanje štukatura i ostalih zidnih ukrasa od gipsa bila je angažirana tvrtka *REZISO – HÄNDEL GMBH*, koja je angažirala podizvođače. Za električarske radove zadužena je bila tvrtka *ELEKTRO-PLAST*, koja je postavila nove žice, razvodne kutije, telefonske linije i dr. *CENTRO – PLIN* je izvodio plinsku infrastrukturu, a *DRVOSTIL OVČARIĆ* popravke i ugradnju drvene stolarije.

Obnovu je nadzirao nadležni Konzervatorski zavod u Zagrebu, kojeg je tada zastupao pročelnik dipl. ing. Tomislav Petrinc. Zavod je pratio građevinske postupke do završetka sanacije temelja i postavljanja drenaže 2003. godine. Daljnji radovi su nastavljeni u suglasju sa Zavodom, ali bez prisutnosti nadležnih konzervatora.

---

⁷³ Izvori za sudionike su usmeni navodi gđe Mirne Flögel – Mršić, koja je nadzirala radove

6.3. UČVRŠĆIVANJE TEMELJA

Iako je u zaključku elaborata tvrtke *Conex*, koji je napravljen 1992. godine, stajalo kako dvorac nije statički ugrožen, 2002. godine provedena su daljnja ispitivanja temelja u suradnji sa Konzervatorskim zavodom u Zagrebu. Zajedničkim uvidom vlasnika i stručnjaka konzervatora dipl. ing. Tomislava Petrinca, tada pročelnika Konzervatorskog odjela u Zagrebu, zaključeno je da je temelje dvorca ipak potrebno sanirati. Posebno su bili ugroženi temelji i zidovi istočne strane dvorca, kojima je kapilarno vlaženje izazvalo vertikalne pukotine i narušilo cjelovitost.

Radovi na učvršćivanju temelja započeti su 2003. godine. Raskrčeno je raslinje koje je izniklo uz sam rub istočne strane dvorca i probijen zemljani pristupni put. (sl. 57.)

57.

Oko čitavog dvorca iskopan je duboki kanal četvrtastog presjeka u koji je nasut šljunak za drenažu. Otkriveni dio podzida temelja obložen je čepastom trakom koja služi za hidroizolaciju. (sl. 58.)

58.

Osim izvedbe drenažnog sustava bilo je potrebno temelje učvrstiti horizontalnim betonskim podzidom uzduž čitave istočne strane dvorca kako voda i dalje ne bi prodirala kroz tlo u zidove i izazivala dodatna oštećenja. Učvršćenju je prethodilo iskapanje, čišćenje i odvlaživanje temelja. Bila je vidljiva struktura temelja i zida koja se sastoji od opusa nepravilnog kamena lomljenca i opeke sa vezivom. (sl. 59.)

59.

Izvedeni su kalupi za lijevanje betonske mase kojom su temelji ojačani (sl. 60.). Podzid je izveden do donjeg ruba sokla, s trapezoidnim betonskim masama na svakih 1,5 metara udaljenosti (sl. 61., 62., 63.).

60.

61.

62.

63.

Na mjestu gdje je kosina brijega najveća evidentiran je najveći rizik od erozije tla. Preventivno je izveden desetak metara dugačak kameni zid podzidan betonom u ukupnoj visini od 1,5 metra. (sl. 64. i sl. 65.) Zid je od pročelja dvorca udaljen 5 metara.

64.

65.

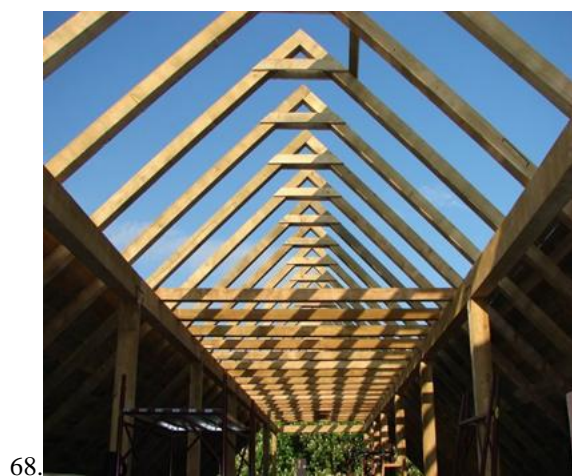

6.4. SANIRANJE KROVIŠTA

Zbog ozbiljne je statičke ugroženosti bilo potrebno zamijeniti čitavo krovno novijeg, južnog krila zgrade. Također je zamijenjeno krovno nad središnjim rizalitom.

Za starije krilo procijenjeno je kako je još u dobrom stanju. Radovi na saniranju krovno su započeti u lipnju i trajali su do početka srpnja 2007. godine. Staro je krovno raskriveno, skinute su stare trule letve i grede i zamijenjene novima (sl. 68. i sl. 69.).

Za pokrivanje krovno upotrebljen je novi biber crijep zaobljenog ruba bez utora, kakav je i zatečen prije obnove. Crijep je bojom usklađen s onim na starijem krilu. Postavljeni su novi bakreni oluci za odvodnju kišnice. (sl. 70.)

70. Postavljanje bakrenih žlijebova.

Pri saniranju krovišta obnovljeni su i dimnjaci s dimovodnim kanalima. Ugrađeni su i funkcionalni krovni prozori, jer je predviđena adaptacija potkrovnne zone južnog krila i dijela središnjeg rizalita u iskoristiv stambeni prostor.

71.

72.

6.5. UVOĐENJE KANALIZACIJE

Kanalizacija je u dvorcu, zbog stihijskih adaptacija građevine kod učestalih promjena korisnika, bila improvizirana. Uklonjeni su zatečeni sanitarni čvorovi s čučavcima i dotrajale kanalizacijske cijevi. Razvedena je vanjska kanalizacijska mreža s izvedenim priključcima za unutarnju odvodnju. (sl. 73.) Sanitarna sabirnica smještena je kod podrumskog ulaza (sl 74.).

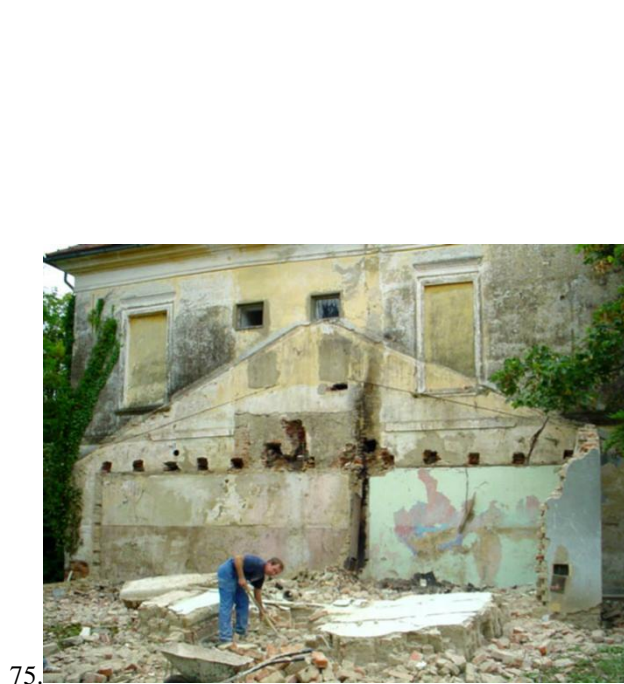
73. Postavljanje novih kanalizacijskih cijevi

74. Podrumski ulaz pored kojeg je smještena sabirnica

6.6. RUŠENJE PRIZIDANE GARAŽE

Garaža je bila prizidana na bočno pročelje dvorca šezdesetih godina 20. stoljeća. Prigradnja je zaklanjala čitavu donju zonu bočnog pročelja sjevernog krila i otvore na katu. Tijekom uklanjanja evidentiran je zazidani prolaz na prizemnom zidu, koji je ponovno probijen i stavljen u funkciju. Četvrtaste rupe u zidu, u kojima su bile pričvršćene drvene grede, zatvorene su žbukom. Pročelje još čeka novu fasadu.

77. Današnje stanje bočnog pročelja sjevernog krila dvorca (snimljeno 28. 05. 2015.)

6.7. GRAĐEVINSKO SANIRANJE I UREĐENJE UNUTRAŠNJOSTI DVORCA

78. Galerija nad stubištem koje vodi na kat, prije obnove

Paralelno s vanjskim radovima 2003. godine su započeti radovi u unutrašnjosti dvorca kojima je prethodilo istraživanje unutarnjih oštećenja i izmjena u prostornoj organizaciji, istraživanje zidnih oslika i arhitektonske plastike. Fotografije vjerno prikazuju stanje zatečeno prije zahvata. Prostorije dvorca su temeljito očišćene i srušene su pregradnje koje su nastajale za vrijeme izmjene korisnika dvorca u drugoj polovici 20. stoljeća. U starijem krilu u potpunosti je rekonstruirana prostorna dispozicija uklanjanjem postojećih pregradnji. Rušenjem su oslobođeni zazidani otvori i svodni lukovi. Ukupno stanje zidova je bilo vrlo loše. Evidentirana su mehanička oštećenja i značajna oštećenja izazvana vlagom.⁷⁴

---

⁷⁴ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 61.

79.

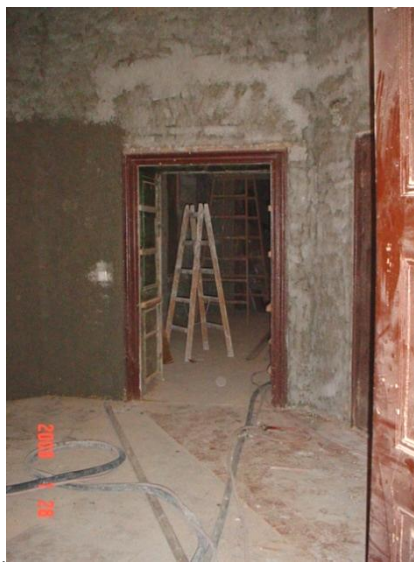

80.

Sa zidova i svodova uklonjeni su svi slojevi naliča boje i žbuka (sl. 79. i sl. 80.). Također su uklonjene trule podne obloge. Nakon isušivanja, na zidove je naneseo cementno mlijeko, koje služi kao vezivni sloj između porozne opeke i nove žbuke. Također je na zidove i u podove postavljena hidroizolacija, da se izbjegnu buduća vlaženja.⁷⁵

81.

82.

⁷⁵ prema usmenim navodima gđe Mirne Flögel-Mršić

83.

84.

Usporedno sa sanacijom zidova postavlja se i novu stolariju. Zamijenjeni su prozori na cijelom katu novijeg, južnog krila dvorca.

85.

86.

Na galeriju u središnjem rizalitu kružnog tlocrta postavljena je dekorativna ograda od kovanog željeza.

87.

88.

U velikoj dvorani na katu otučena je žbuka sa zidova i postavljen novi strop.

89.

Sanirana je velika rupa u podu kata južnog krila (sl. 89.). Na betonsku ploču postavljene su letve, a zatim podne obloge od keramike.

Uzorno su obnovljene sanitarne prostorije u dvorcu. Pred obnovu ih je zatečeno mnogo, pošto je dvorac korišten kao javna zgrada. Većina ih je uklonjena, a u upotrebi su zadržani samo oni koji su bili smješteni u rubne prostorije dvorca. Na slici je vidljivo stanje prije i nakon obnove sanitarne prostorije na samom kraju sjevernog krila.

90.

91.

Po završetku obimnih građevinskih radova započelo je opremanje dvorca. Vrijedan namještaj, umjetnički radovi, stare knjige i arhivski zapisi sakupljani su i čuvani generacijama unutar obitelji Flögel, Mršić, Crnadak, Cesarić, Tkalac i Melkus.⁷⁶ Vlasnici dvorca su iskoristili vrijedno nasljedstvo svoje porodice kako bi njime opremili obnovljene dvorske prostorije. Stilsko pokućstvo iz 18. i 19. stoljeća, umjetnička djela i antikni uporabni i dekorativni predmeti uključeni su u osnovno uređenje i stvaranje prikladnog dvorskog ambijenta.

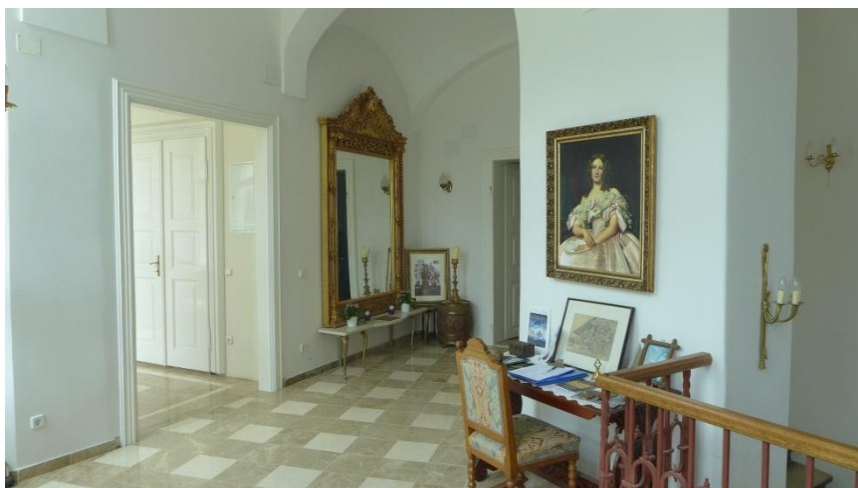
92. Hodnik sjevernog krila, prizemlje

93. Hodnik južnog krila, kat

Dugački dvorski hodnici čine velik dio iskoristivog prostora. Zajedno sa središnje postavljenim predvorjem s dvokrakim stubištem, njihova površina iznosi preko 350 kvadratnih metara. U obnovi su hodnika postavljene nove keramičke podne obloge s dekorativnim uzorcima koje imitiraju svijetli mramor, ožbukani su i oličeni svodovi i zamijenjena kompletna stolarija, oličena u bijelo. Reprezentativno uređeni i opremljeni stilskim stolicama, hodnici služe kao prostor za povremene izložbe crteža i umjetničkih radova manjeg formata. Predvorje prvog kata, na kojem se spajaju hodnici obaju krila, u funkciji je recepcije Instituta za informatičke inovacije.

⁷⁶ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 80

94. Predvorje na prvom katu dvorca

Prostorija u prizemlju dvorca, koja se koristila kao postrojenje za preradu mlijeka za vrijeme poljoprivredne zadruge, pretvorena je u radni prostor Instituta za informatičke inovacije. (slike dolje) Prostorija je opremljena stilskim namještajem koji odgovara dvorskom ambijentu. Radni stolovi s računalima mogu se skloniti u susjedno, za njih predviđeno spremište, ako se prostor koristi za izložbe, koncerte i sl.

Najrepresentativnije su uređene velike prostorije na prvom katu dvorca. U velikoj dvorani na katu starijeg, sjevernog krila (sl. 99.) obnovljen je izduženi koritasti svod sa jakim profilacijama, na velikim četvrtastim otvorima zamijenjena je stolarija i postavljen je dekorativni dvobojni parketni slog s romboidnim uzorkom. Iskoristiva površina dvorane koja iznosi 72 m² omogućuje raznovrsne sadržaje velikom broju uzvanika.

99. Zlatna dvorana na katu sjevernog krila

Najveću površinu u čitavom dvorcu, od čak 160 m², zauzima velika kongresna dvorana (nekadašnja kino-dvorana), također smještena na katu, ali u novijem, južnom krilu. Dvorana je nadsvođena ravnim stropom, kojem je prilikom postavljanja štukatura snažno profiliran obodni vijenac, a u stropnom polju izvedeni su dvostruki pravokutni okviri. Prekrivena je, kao i zlatna dvorana, parketom u dvobojnom uzorku. Dvorana se koristi za kongrese, koncerte i kao izložbeni prostor.

100. *Velika kongresna dvorana* na katu južnog krila

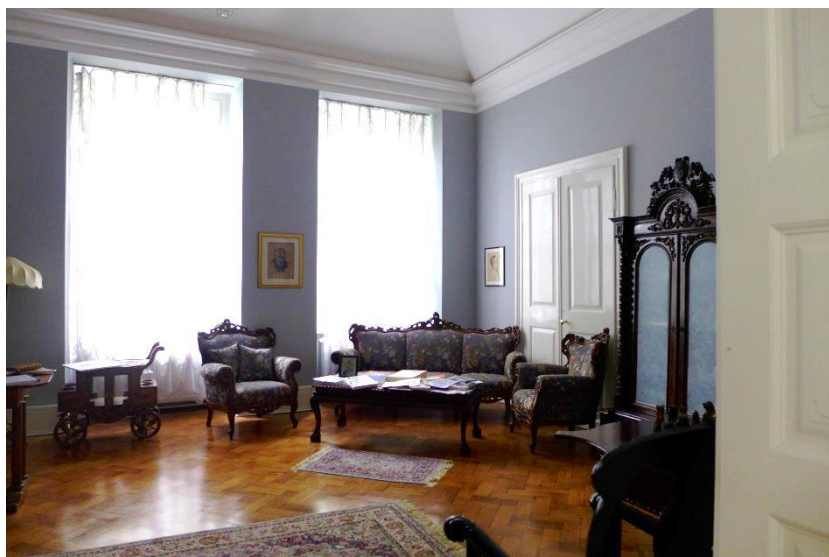
101. i 102. Središnja rotonda sa galerijom, nazvana *Nulli nocuus*⁷⁷

Na prostor kongresne dvorane nastavlja se manja salonska prostorija kružnog tlocrta – rotunda, izvana natkrivena bakrenom kupolom. U unutrašnjosti je zaključena ravnim stropom dekoriranim štukaturama. Jedina je prostorija u dvorcu koja ima izlaz na balkon. Sačuvana je dekorirana balkonska ograda. (sl. 103.)

103. Ograda na balkonu središnjeg rizalita (detalj)

⁷⁷ prema nekadašnjem geslu obitelji Sermage – prev. *Nikome na štetu*

104. *Plavi salon* na katu

Više je dvorskih prostorijsa salonskog tipa reprezentativno uređeno i namijenjeno primanju gostiju. Na katu starijeg krila nalazi se *Plavi salon*. Kao i *Zlatna dvorana*, nadsvođen je dubokim bačvastim svodom s jakim vijencem i štukaturama dekoriranim svodnim poljem. U salon je smještena biblioteka koju čine rijetke i stare knjige, rukopisi i arhivski zapisi. Također je izložena pisća garnitura književnika i političara Ognjeslava Utješinovića, istaknutog pripadnika ilirskog preporoda, koji je svojedobno u dvorcu boravio, obnašajući dužnosti varaždinskog župana.⁷⁸

105. Biblioteka i pisća garnitura Ognjeslava Utješinovića

⁷⁸ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 84.

106. *Zeleni salon* na katu

Zeleni salon, zrcalno okrenut u prostornoj organizaciji pošto se nalazi sa suprotne strane središnjeg rizalita dvorca, ima iste prostorne karakteristike kao i plavi i crveni: istih je dimenzija (36 m²), jednako je nadsvođen, rastvoren sa dva velika uzdužna pravokutna prozora i dvjema komunikacijskim osima – prema hodniku i susjednoj prostoriji. Zamišljeno je da povremeno ima funkciju ambijentalne blagovaone, kao i *Crveni salon*.

107. *Crveni salon* na katu

Manjih površina i plitko nadsvođene češkim svodovima bez bogatog dekora, prizemne su prostorije uglavnom skromnijeg karaktera od onih na katu dvorca. U feudalno doba najvjerojatnije utilitarnog tipa, prenamijenjene su u reprezentativne salone. Salon Šohaj tematski je opremljen slikama, crtežima i grafikama renomiranog hrvatskog slikara iz razdoblja moderne – Slavka Šohaja.

108. Salon Šohaj, prizemlje

109. Portret Dobriše Cesarića, S. Šohaj

Susjedna prostorija – *Salon Pro domo* – u potpunosti je opremljena u bidermajerskom stilu. Osim vrijednog namještaja krase ju slike Friedricha Gauermanna, austrijskog bidermajerskog umjetnika.

110. *Salon Pro domo*, prizemlje

111. Friedrich Gauermann, detalj

Obiteljska zbirka umjetnina broji preko 700 djela sedamdeset i devet renomiranih stranih i domaćih umjetnika. U vlasništvu je obitelji Flögel-Mršić značajan dio stvaralačkog opusa Slavka Kopača, Ivana Lovrenčića, Josipa Biffela, Slavka Šohaja, Ljube Ivančića, Dragana Melkusa i drugih značajnih predstavnika hrvatske umjetnosti. U izradi je stručni katalog u kojem će biti popraćen i obrađen cjelokupan fond umjetnina. Većina umjetničkih djela izložena je u interijeru dvorca. U postavu ne postoji strogi kustoski princip, već je zamišljeno da radovi odražavaju nekadašnju kulturu življenja u plemićkom dvorcu.⁷⁹

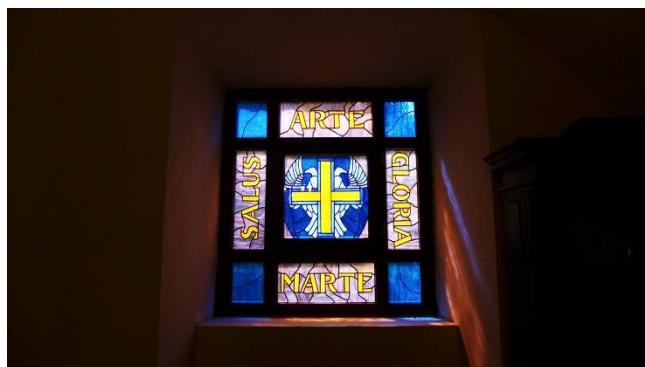
Reprezentativno je zastupljena dekorativna keramika mađarske tvrtke Zsolnay, s preko stotinu vrijednih eksponata.

112. Zsolnay keramika u baroknoj vitrini s kraja 18. stoljeća

⁷⁹ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 90

Specijalno su za dvorski interijer izvedeni umjetnički radovi slikarice Dominique Jurić i slikara Velimira Trnskog. Stakleni prozorski vitraj Dominique Jurić, koji citira slavnu krilaticu obitelji Zrinski – *Arte et marte*, smješten je u istoimeni salon u prizemlju, na samom rubu sjevernog krila.

113. Vitraj Dominique Jurić

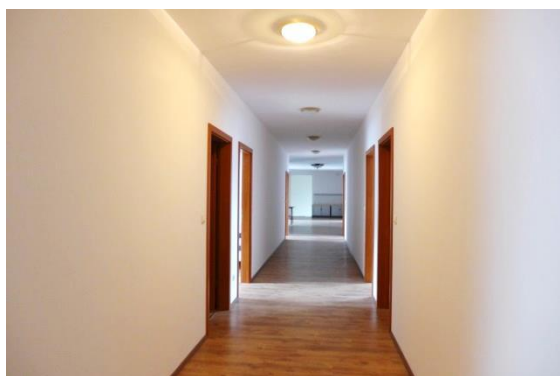
Konkavni mural Velimira Trnskog smješten je u središte rotonde na katu. Kombinira prikaze prijašnjih vlasnika dvorca – groficu Anu Mariju rođ. Drašković i njezinog supruga Petra VIII. iz obitelji Keglević – s pozadinskim prikazom katastarske karte Sv. Križa Začretja iz 1865.

114. Mural Velimira Trnskog

Primarno za potrebe smještaja suradnika Instituta za informatičke inovacije adaptirana je 2007. godine potkrovnna zona južnog krila dvorca. Na više od 350 m² projektirano je i uređeno desetak gostinjskih spavaćih soba s odvojenim sanitarnim čvorovima, prostrani hodnik u smjeru sjever-jug, prostrano predvorje u funkciji *halla*, koje se nastavlja stepenasto u središnji, rizalitni dio potkrovlja, gdje se nalazi veća prostorija otvorenog tipa za sastanke. Osigurani su smještajni kapaciteti s ležajevima za 40 posjetitelja dvorca.

115. Hodnik dormitorija

116. Predvorje dormitorija

117. Soba za sastanke

118. Spavaća soba

6.8. SANIRANJE PERIVOJA

119. Pogled na aleju kestena s dvorcem u pozadini

Aleju kestena, koja flankira prilaz dvorcu kroz portal sa zapadne strane, zahvatila je bolest izazvana najezdom kestenovih prelaca. Također su pojedina stabla stradala, srušivši se pri jakim udarima vjetra.

120.

Godine 2010. započeto je saniranje aleje. Korištena je stručna pomoć agronoma i iznajmljena kamion-dizalica pomoću koje su razgledane krošnje visokih kestena. Spaljeno je oko 250 vreća zaraženog lišća da bi krošnje mogle hraniti staro korijenje i da ne postanu inkubator za parazite. Izvršeno je prskanje stabala insekticidom. Stabla koja su bila dotučena bolešću uklonjena su iz sigurnosnih razloga.

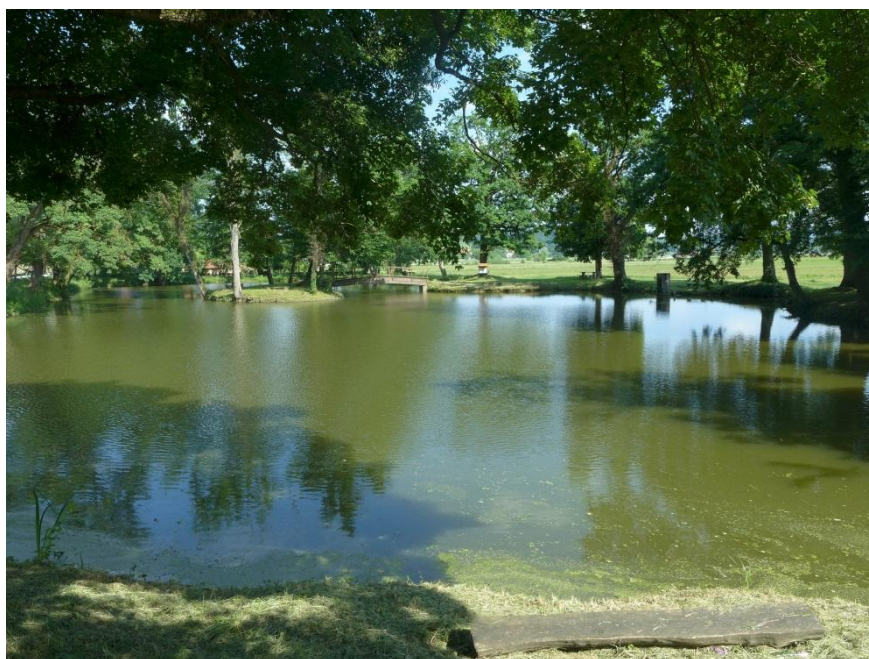

121.

122.

Raskrčen je istočni dio perivoja koji se od pročelja dvorca spušta prema jezerima. Uređen je i održava se okoliš oba jezera. Planirano je ponovno ih pretvoriti u ribnjake.

123. Veliki ribnjak podno dvorca

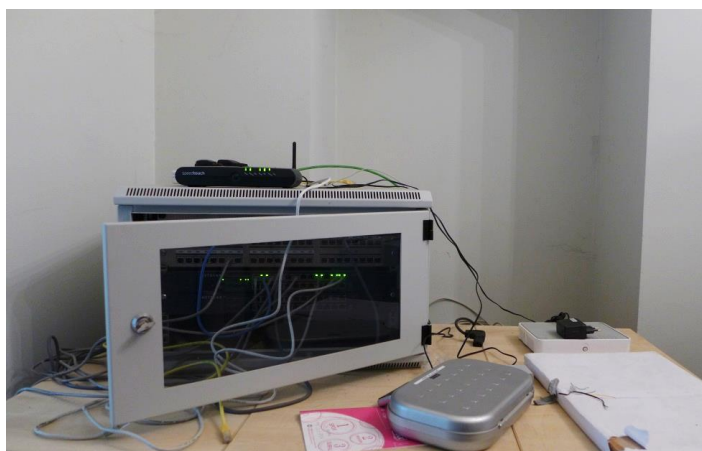
6.9. PROGRAM REVITALIZIRANJA

Godine 2006., kada su bili završeni unutarnji građevinski radovi i opremanje, dvorac je postao otvoren za javnost. U svrhu vraćanja dvorca u život osmišljen je revitalizacijski program koji uključuje integralne sadržaje u kulturi, znanosti i turizmu. Program je strateški planiran i osmišljen tako da koristi povijesne i kulturne potencijale dvorca i mjesta u skladu sa suvremenim društvenim potrebama.⁸⁰

Osnovano je pet oblika djelatnosti:

1. Institut za informatičke inovacije
2. Kongresni centar
3. Nakladnička djelatnost „Jankovdvor“
4. Muzejsko – galerijski i glazbeni program
5. Udruga prijatelja dvorca Sv. Križ Začretje

Janko Mršić-Flögel osnovao je 2005. godine u dvorcu Sv. Križ Začretje Institut za informatičke inovacije – *I3*. Institut je privatna ustanova za istraživanje i eksperimentalni razvoj u prirodnim, tehničkim i tehnološkim znanostima. Zamišljen je kao inkubator za nove ideje i konkretne projekte. Godine 2006. ugovorom o privatno-javnom partnerstvu započeta je suradnja sa Institutom „Ruđer Bošković“, temeljena na razvoju obrazovnih projekata na području informatizacije i informatičkih tehnologija. Institut je partnerstvom započeo sudjelovanje u hrvatskoj i stranoj znanosti. Od 2007. do 2015. godine objavljeno je pod vodstvom Instituta nekoliko znanstvenih radova. Za potrebe instituta dvorac je opremljen žičanom i bežičnom mrežom za pristup internetu, velikim poslužiteljem i spremištem podataka.

124. Internetski poslužitelj u prizemnoj prostoriji Instituta za informatičke inovacije

⁸⁰ Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 70.

Za potrebe djelatnosti Instituta predviđeno je korištenje prostorija u prizemlju i na katu dvorca. U prizemlju se nalaze radni prostori Instituta s računalima i informatičkom opremom, koji se koriste tokom cijele godine.

125. Uredski prostor Instituta u prizemlju

126. Tlocrt kongresnog centra na katu

Djelatnost Instituta podrazumijeva razne stručne skupove i radionice, kao i kongrese. U te svrhe osnovan je kongresni centar. Kongresni centar smješten je na prvom katu novijeg južnog krila i obuhvaća prostor od 350 m². Sastoji se od recepcije, dvije manje prostorije za sastanke, izložbenog prostora, sanitarne i pomoćne prostorije te kongresne dvorane sa pozornicom i 240 sjedećih mjesta za posjetitelje. (br. slike) Centar primarno djeluje u sklopu Instituta za informatičke inovacije, no prikladan je i otvoren za sve vrste aktivnosti koje promiču znanost, kulturu i tehnološke inovacije.⁸¹ Godišnje se u dvorcu održava više stručnih skupova i radionica, vrlo često međunarodnog karaktera, što čini izvanrednu korist za promociju i revitalizaciju dvorca i mjesta Sv. Križ Začretje.

⁸¹ Izvor: *Villas: suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*. Zagreb, 2005. str. 195.

Nakladnička djelatnost *Jankovdvor* pokrenuta je istodobno sa otvaranjem dvorca za javnost, 2006. godine. Tiskaju se i publiciraju promotivni materijali o dvorcu, katalozi izložbi i glazbenih programa održanih u dvorcu, informativne brošure, autorske knjige i suveniri. Nekoliko je publikacija iz nakladničke serije *Jankovdvor* vezano uz dvorac i njegovu bogatu povijest.

127.

128.

Publikacije vezane uz dvorac

Dvorac također ima funkciju kulturnog centra. U prostoru dvorca redovito se održavaju likovne izložbe, glazbeni, plesni i scenski programi, edukativne radionice za djecu i odrasle, predavanja, promocije i rasprave. Izložbeni program uključuje gostujuće autore i predstavlja umjetnine iz bogate i vrijedne zbirke obitelji Flögel-Mršić. Zbirka je čuvana u dvorcu gdje je većim dijelom i prezentirana javnosti, a često se umjetnine iz zbirke posuđuju organizatorima velikih retrospektivnih izložbi u muzejima i galerijama širom Hrvatske. Od 2008. organizirana je suradnja dvorca sa Varaždinskim baroknim večerima i Hrvatskim narodnim kazalištem u Varaždinu.⁸² U sklopu suradnje u dvorcu se održava odabrani dio programa – komorni koncerti, predstave i predavanja. Zamijećen je velik interes domaće svetokriške publike. (slike) S namjerom da pojedincima zainteresiranim za sudjelovanje u revitalizacijskom programu omogući platformu za bolju organizaciju, mjesto za raspravu i doprinos u postavljanju zajedničkih ciljeva za ostvarivanje programa u dvorcu Sv. Križ Začretje, osnovana je Udruga prijatelja dvorca. Članovi Udruge brinu o sveukupnom programu koji se održava u dvorcu na način da vrše komunikaciju sa gostima i medijima, informiraju lokalno stanovništvo o događanjima u dvorcu, pomažu u realizaciji programa i sl.

⁸² Flögel-Mršić, M. (bilj. 11.). str. 70.

129.

130.

Oržavanje glazbenih koncerata u prostoru dvorca

ZAKLJUČAK

Dvorci Hrvatskog zagorja predstavljaju bogat i značajan fond nepokretne baštine u Hrvatskoj. Iako im se u znanstvenim krugovima posvećuje sve više pažnje i provode se potrebne mjere preventivne zaštite, velik broj dvoraca još uvijek nije restauriran i vraćen u upotrebu. Povijesne okolnosti poput čestih izmjena vlasnika i korisnika, praćene promjenama u društveno-političkom uređenju uslijed kojih su dvorci često bili korišteni na pogrešan način ili zanemarivani i vandalizirani, dovele su većinu dvoraca do stanja ozbiljne ugroženosti. Obzirom na sve manji udio državnih sredstava za obnovu kulturne baštine, javlja se potreba za privatnim investicijama u obnovi dvoraca, no često su kompleksne okolnosti u kojima se nalaze (npr. visok stupanj ugroženosti građevine, neriješeni imovinsko-pravni odnosi, kompliciran i skup proces restauriranja i revitaliziranja i sl.) ozbiljna prepreka u popularizaciji privatnog modela obnove i revitalizacije. Rijetke i dobrodošle inicijative privatnika ipak postoje, a među njima je značajan i recentan primjer dvorac Sveti Križ Začretje. Dvorac se nalazi u općini Sveti Križ Začretje, omanjem mjestu kojeg karakterizira skroman ali slojevit i kvalitetno prezentiran povijesni ambijent glavnog gradskog trga, s crkvom na zapadnom rubu i dvorcem na suprotnom, istočnom rubu povijesne urbane jezgre. Čitava cjelina predstavlja izuzetan potencijal za razvoj kulturno-turističke ponude mjesta i regije. Okosnicu kulturno - turističkog potencijala čini dvorac s perivojem, čijim se saniranjem, adaptiranjem i revitaliziranjem stvorila dobra mogućnost za aktiviranje ostalih mjesnih resursa.

Obitelj Flögel – Mršić kupila je dvorac 2001. godine i započela intervencije na njemu. Stanje dvorca prije obnove dokumentirano je brojnim fotografijama vlasnika. Inače je dvorac slabo istraživan i skromno zastupljen u stručnoj literaturi, koja je raspršena i necjelovita.

Problematičan je izostanak suradnje s konzervatorima prije i prilikom izvođenja radova. Prije početka radova nisu obavljena temeljita konzervatorsko – restauratorska istraživanja, pomoću kojih je trebalo analizirati i valorizirati dvorac i donijeti odgovarajuće mjere zaštite. Iako su restauratorski zahvati napravljeni bez potrebne dokumentacije i prisutnosti stručnjaka s područja zaštite, u procesu nije narušen integritet građevine. Sanirane su opasnosti od daljnjeg propadanja građevine, unutrašnjost dvorca i dio krovišta su restaurirani, zamijenjene su instalacije i dio građevinske stolarije i uređen je velik dio dvorskog perivoja. U zahvatima na dvorca uklonjeno je ono što je bilo neodgovarajuće ili nekvalitetno u odnosu na povijesni i prostorni kontekst dvorca sa perivojem. Nije bilo radikalnijih zahvata na tkivu dvorca – obavljena je sanacija dezintegriranih temelja i unutarnje uređenje koje ispunjava zahtjeve za suvremeno korištenje. Zadržana je cjelokupna prostorna koncepcija u interijerima i eksterijerima. Jedini je novonastali dio kvalitetna adaptacija potkrovlja južnog krila, koja je predviđena za smještaj gostiju konferencija i drugih sadržaja. Sačuvana je i djelomično obnovljena prostorna dispozicija perivoja s ribnjacima. Vlasnicima još preostaje restaurirati pročelja, no izuzev toga dvorac je bogatim revitalizacijskim programom vraćen u život. Revitalizacijski program osmišljen je s ciljem da pridonosi obrazovanju i informatizaciji, kulturnom, poslovnom i društvenom životu, razvoju gospodarstva i kulturnog turizma u mjestu Sv. Križ Začretje. Sadržaji kojima je dvorac oživljen raznovrsni su i kvalitetni: odgovaraju na sve zahtjeve suvremenog korištenja, nisu štetni za građevinu i pridonose održivosti dvorca. Program višestruko podupire ciljeve očuvanja kulturne baštine jer objedinjuje očuvanje nacionalnog kulturnog identiteta putem zaštite spomenika kulture i zaštite okoliša, održivo gospodarsko značenje kulturne baštine, razvoj kontinentalnog kulturnog turizma i razvitak informatizacije i informatičkog opismenjavanja. Program potiče stvaranje stalne suradnje s lokalnim stanovništvom, nudi im raznovrsne i kvalitetne sadržaje i omogućuje im korištenje potencijala dvorca za stvaranje novih. Također otvara mogućnost međunarodne suradnje i dokazuje kontinuitet duboko ukorijenjene europske dimenzije hrvatske kulture.

Građevinsko saniranje, adaptacija i revitalizacija dvorca Sveti Križ Začretje zasigurno spadaju među kvalitetnije suvremene primjere očuvanja kulturne baštine u privatnom vlasništvu. Otvoren prema lokalnoj zajednici i široj javnosti i opremljen kvalitetnim materijalnim i nematerijalnim sadržajima, dvorac odgovara svim izazovima suvremenog korištenja. Ovaj primjer dokazuje kako model privatnog upravljanja baštinom treba razmotriti kao dobru mogućnost za zaštitu i razvoj potencijala koje imaju dvorci Hrvatskog zagorja.

IZVORI

1. Adamček, Josip. Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb, 1980.
2. Flögel Mršić, Mirna. Dvor Sveti Križ Začretje od godine 1620. do danas: tragom graditelja, vlasnika i korisnika. Naklada Jankovdvor, Sveti Križ Začretje. 2010.
3. Hrvatski biografski leksikon / online izdanje: obitelj Keglević.
4. Jembrih, Alojz. Grof Sermage u zrcalu svojih pisama 1758. Udruga Pinta, 2000.
5. Krčelić, Baltazar Adam. Annuae 1748 – 1767. (preveo i priredio: T. Smičiklas) Zagrabiæ : In taberna libraria eiusdem societatis typographicae, 1901.
6. Marković, Vladimir. Barokni dvorci Hrvatskog zagorja / Zagreb : Kajkavsko spravišće, 1975.
7. Obad Šćitaroci, Mladen. Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja. Zagreb : Školska knjiga, 1991.
8. Obnova i revitalizacija dvorca Sv. Križ Začretje: Vizija života na krhotinama prošlosti [zbornik radova]: Villas. Međunarodni znanstveno-stručni skup: Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima. (Zagreb; 2005.) Arhitektonski fakultet u Zagrebu, 2005.
9. Premerl, Tomislav. Urbanističko arhitektonska cjelina Začretja. Časopis KAJ, br.3./1978. Kajkavsko Spravišće, Zagreb. 1978.
10. Sirovec, Stjepan i Rajačić, Mladen. Monografija Sveti Križ Začretje. Sveti Križ Začretje: Župa Svetog Križa, 2005.
11. Szabo, Gjuro. Kroz Hrvatsko zagorje. Vasić i Horvat, Zagreb, 1940.
12. Villas. Međunarodni znanstveno-stručni skup: Kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja. (2006 ; Varaždin). Arhitektonski fakultet u Zagrebu, 2006.

INTERNETSKI IZVORI

1. Buturac, Josip. Popis župa zagrebačke biskupije 1334. godine. (online izdanje) URL: <http://dizbi.hazu.hr/?object=view&id=8380>, (05.06.2014.)
2. Arhitektonski studio MVA Mikelić Vreš arhitekti. (online izvor) URL: <http://www.buro247.hr/lifestyle/dizajn-i-arhitektura/stara-konju-nica-pretvorena-u-fantasti-an-tursti-ki-objekt.html>, (19.12.2014.)
3. Szabo, Gjuro – Spomenici kotara Krapina i Zlatar. (Tiskano izdanje: 1914.) URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=80678, (10.06.2014.)
4. Državni zavod za statistiku. Popis stanovništva iz 2011. godine. (online izdanje), URL: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (26.10.2014.)

ARHIVSKA GRAĐA

1. Konzervatorska podloga za urbanistički plan uređenja općine Sveti Križ Začretje. Izradile: Biserka Dumbović Bilušić, Nikolina Vrekalo. Zagreb, listopad 2007. Dostupno na Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture, Mesnička 49. (bez inventarnog broja)
2. Putni izvještaj Ane Bogdanović. 1945. Izradila: Ana Bogdanović. Dostupno na Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture, Mesnička 49. (inv.broj: 210 – 1945.)
3. Konzervatorska studija Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu. Izradili: Filipec, Željko i Ukrainčik, Vlado. 1964. Zagreb. Dostupno na Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture, Mesnička 49.
4. RJEŠENJE O ZAŠTITI SPOMENIKA KULTURE: KZ-KOT-Zagreb-107. 1965. Dostupno u središnjem arhivu Ministarstva kulture RH, Runjaninova 2

RJEŠENJE O ZAŠTITI SPOMENIKA KULTURE: KZ-KOT-Zagreb-107.2004. br. 1730. Dostupno u središnjem arhivu Ministarstva kulture RH, Runjaninova 2
- 5.
6. Dvorac Sv. Križ Začretje: Izvješće o stanju konstrukcije objekta. Elaborat tvrtke „Conex“. 1992. Izradio: Davorin Lovrenčić. Dostupno u središnjem arhivu Ministarstva kulture, Runjaninova 4. (Inv. broj. MK – 1968)

POPIS KRATICA

1. DZS – Državni zavod za statistiku
2. UPU SKZ – Urbanistički plan uređenja Svetog Križa začretja
- 3.KZ – Konzervatorski zavod
4. MK – Ministarstvo kulture

POPIS FOTOGRAFIJA

1. Fotografija u vlasništvu gđe Mirne Flögel – Mršić, preuzeto u digitalnom obliku (autor nepoznat)
2. Fotografija preuzeta iz konzervatorske studije UPU – SKZ, 2007.g.,str.6.
3. Fotografija preuzeta sa URL-a: <http://www.sveti-kriz-zacretje.hr/wp-content/uploads/2011/02/Panorama-Sveti-Kri%C5%BE-Za%C4%8Dretje.jpg> , (10.07.2015.)
4. Fotografija preuzeta iz središnjeg arhiva Ministarstva kulture: SvetiKrizZacretje17KAT
5. Fotografija preuzeta iz UPU-SKZ, str.7.

Fotografije br. 6; 7; 8; 9; 10; 11. - Autor: Mirko Škoc, 2014./2015.

12. Fotografija preuzeta sa URL-a:
<https://www.facebook.com/MVA.mikelic.vres.arhitekti/photos/> , (10.07.2015.)

13. Fotografija preuzeta iz središnjeg arhiva Ministarstva kulture: SvetiKrizZacretje18KAT

Fotografije br. 14; 15; 16; 17; 18. – Autor: Mirko Škoc, 2014./2015.

19. Preuzeto sa URL-a:
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Coats_of_arms_of_Keglevi%C4%87_family#/media/File:Keglevich.JPG , (06.08.2015.)

20. Slika u vlasništvu gđe Mirne Flögel – Mršić, preuzeto u digitalnom obliku (autor nepoznat)

21. *Scan* u vlasništvu gđe Mirne Flögel – Mršić, preuzeto u digitalnom obliku

22. Fotografirao: Mirko Škoc, 2014.

Fotografije br. 23; 24; 25; 26; 27. vlasništvo su Mirne Flögel – Mršić

28. Preuzeto iz knjige V. Markovića: Barokni dvorci Hrvatskog zagorja, str. 33.

29. Fotografirao: Mirko Škoc, 2014.

- 30., 31. Fotografije u vlasništvu Mirne Flögel – Mršić

32. Fotografija preuzeta iz teksta Gj. Szabe: Spomenici kotara Krapina i Zlatar, str.103.

Fotografije br. 33;34;35;36;37; 53;54;55;56; 77; 92;93;94;99;
100;101;102;103;104;105;106;107;108;109;110;111;112;113;114;115;116;117;118;119;
123;124;125;127;128 – Autor: Mirko Škoc, 2014./2015.

126. Fotografija preuzeta iz zbornika Villas: Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima, 2005. str. 195.

Fotografije br.

38;39;40;41;42;43;44;45;46;47;48;49;50;51;52;57;58;59;60;61;62;63;64;65;66;67;68;69;70;71;72;
73;74;75;76;78;79;80;81;82;83;84;85;86;87;88;89;90;91;95;96;97;98;120;121;122;129;130 –
vlasništvo Mirne Flögel-Mršić.